

HRVATSKA TRADICIJSKA KULTURA S POSEBNIM OBZIROM NA SINJSKU I IMOTSKU KRAJINU

Matas, Antonela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:481922>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**HRVATSKA TRADICIJSKA KULTURA S POSEBNIM
OBZIROM NA SINJSKU I IMOTSKU KRAJINU**

ANTONELA MATAS

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

**HRVATSKA TRADICIJSKA KULTURA S POSEBNIM OBZIROM NA SINJSKU I
IMOTSKU KRAJINU**

Studentica: Antonela Matas

Mentor: prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2020. godine

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Predaje	3
2.1. Etiološke predaje	4
2.1.1. Hrvace	4
2.1.2. Matasi.....	8
2.1.3. Dicmo.....	9
2.2. Demonološke predaje.....	9
2.2.1. Karakondula	11
3. Legenda	12
3.1. Miloševo jezero	12
3.2. Crveno jezero	14
4. Crkveno-pučka baština	15
4.1. Advent.....	15
4.1.1. Sveta Barbara i sveti Nikola	16
4.1.2. Bezgrješno začće blažene Djevice Marije	19
4.1.3. Materice i Očići	20
4.1.4. Sveta Lucija	21
4.1.5. Badnjak.....	23
5. Božić.....	25
6. Poklade	27
7. Korizma	28
7.1. Veliki tjedan	28
7.1.1. Cvjetnica	29
7.1.2. Veliki četvrtak.....	30
7.1.3. Veliki petak.....	31
7.1.4. Velika subota	32
8. Uskrs.....	34
9. Sveti Jure	35
10. Sveti Marko.....	37
11. Duhovi.....	38
12. Spasovo	39
13. Tijelovo	40
14. Sveti Antun Padovanski.....	40

15.	Sveti Ivan Krstitelj	42
16.	Sveti Jakov i Ana	43
17.	Velika Gospa.....	44
18.	Svi sveti, Dušni dan	46
19.	Nekadašnji život.....	47
19.1.	Hrvatačka mladost	47
19.2.	Zaručnički i svadbeni običaji.....	47
19.3.	Običaji vezani za rođenje djeteta.....	52
20.	Ganga i rera.....	53
21.	Poslovice	54
	Rječnik	56
22.	Zaključak.....	62
	Literatura.....	63
	Popis kazivača.....	66
	Sažetak	67
	CROATIAN TRADITIONAL HERITAGE RELATED SPECIFICALLY TO THE REGIONS OF SINJ AND IMOTSKI.....	68
	Abstract.....	68

Bilo mi je iznimno zadovoljstvo i čast surađivati s profesorom koji je prije svega čovjek, u punom smislu te riječi, a onda profesor. Veliko Vam hvala, dragi profesore, za sve što sam od Vas naučila, a posebice za životnu školu koju ste utkali u svako svoje predavanje. Dao Bog da budem barem približno dobra profesorica svima onima s kojima ću se susresti na svom profesorskom putu!

Hvala Vama koji ste držali palčeve za moje uspjehe, molili se za mene, ohrabivali me u neuspjesima i motivirali u danima teškoća i briga. Malo vas je, al' vas ima i zahvalna sam Bogu na vama.

Hvala mojim kazivačima i kazivačicama, a na poseban način mojoj Mariji Alebić koja je dala poseban duh svojim pričama u koje je unijela svoj život i stvarne uspomene i osjećaje.

Posebna zahvala ide mojoj obitelji, u prvom redu roditeljima bez kojih bi mnogo mojih snova ostalo samo san. Trebalo je proći mnogo stresa, neprospavanih noći i svega što samo vi znate. Nadam se da ćete zajedno sa mnom uživati plodove našeg zajedničkog truda i nastojanja.

Na kraju ovog rada želim reći hvala Onome koji je slušao i uslišavao sve moje molitve, Onome koji mi je usadio ljubav prema djeci, školi, bližnjemu, Onome koji mi je darovao mnoge talente koje koristim i koje ću tek koristiti. Daj da budem primjer ljudskosti svima koje budem učila te da u meni prepoznaju Tebe. Hvala Ti, Bože!

***„Nismo svi stvoreni da radimo velike stvari. Ali zato možemo raditi male stvari s puno ljubavi.,,
Majka Terezija***

1. Uvod

„Tko ne pozna svoju prošlost, slijepo ide u budućnost.”

dr. Ante Starčević

Ovaj rad odlučila sam započeti navedenim citatom velikog Ante Starčevića zbog toga što čovjek zaista ne može krenuti u budućnost bez da zna svoju prošlost, bez da je naučio nešto iz onoga što je ostalo za njim. Često se može čuti kako prošlost treba ostaviti iza sebe kako bi se moglo okrenuti budućnosti, ali zar bi bilo budućnosti da nije prošlosti? Obje vremenske dimenzije jednako su vrijedne te jedna drugoj daju vrijednost, ne postoje jedna bez druge. Kako se prošlost Cetinskog kraja ne bi zaboravila, ovaj rad će sve oni koji ga budu čitali podsjetiti na neka davna vremena i tradiciju koja nipošto ne smije ostati zatomljena u prošlosti već ju trebamo nositi u budućnost i graditi nova vremena ukorijenjena na tradicijskim vrijednostima.

Narodna ili usmena književnost stoljećima se stvarala i čuvala u narodu, a opstala je do današnjih vremena jer se prenosila naraštajima putem usmenog prepričavanja, a poslije je ostala zabilježena i prisutna kroz pisane tragove koje su stvorili brojni sakupljači narodnog blaga. O značaju i važnosti usmene književnosti pisao je Marko Dragić koji tvrdi kako je „usmena književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti.”¹ Naziv narodna književnost sinonim je za usmenu književnost još od starijih vremena. Osim usmenom i narodnom, ova književnost nazivala se i seljačkom, pučkom te tradicionalnom.² „Usmena lirika, epika, drama kao i poslovice i zagonetke postoje od agrafijske etape ljudske duhovnosti i tradicija su pisanoj književnosti.”³ Tako, primjerice, u usmenu književnost ubrajamo bajke, priče, mudre poslovice, legende o slavnim junacima i junakinjama, zatim lirske, epske i lirsko-epske pjesme, uspavanke, razne zagonetke i zdravice. Dakle, može se primijetiti kako narodna književnost obuhvaća kraće književne oblike.

Narodna književnost imala je velik utjecaj na književne oblike u renesansi i baroku. Brojni su književnici stvarali svoja književna djela inspirirani i potaknuti usmenom

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11.

² Usp. Isto, str. 12.

³ Isto, str. 11.

književnošću, a pojedini su „inkorporirali usmenoknjiževne oblike.”⁴ Usmena književnost često je zanemarena u odnosu na pisanu književnost koja se više i češće proučava, istražuje i spominje. Dragić naglašava kako se „u 18. st. javlja se interes za sustavnijim sakupljanjem, zapisivanjem i proučavanjem usmene književnosti.”⁵

Hrvatska usmena književnost posebna je i po tome što je sačinjavaju tekstovi zapisani na tri različita narječja, ovisno o tome kojim narječjem su govorili oni koji su pripovijedali usmenu književnost te oni koji su je zapisivali s ciljem čuvanja baštine i njenog prenošenja. Tako su vrlo česte priče i predaje o raznim mjestima i njihovim junacima, a ovaj slučaj nije izostao ni u Sinjskoj i Imotskoj krajini o čijim će se predajama i legendama u nastavku reći nešto više. Kada se promatraju teme i motive koji se javljaju u hrvatskim mitskim predajama, može se primijetiti kako su oni regionalno različiti, odnosno ovise o značajkama krajeva u kojima su nastale.

Poslovice možemo čuti u svakodnevним razgovorima, posebice s bakama i djedovima koji djecu zabavljaju najčešće šaljivim i zabavnim zagonetkama i poslovicama koje djeca pamte i kasnije prepričavaju jedni drugima kao zgodu. Upravo to je jedan od načina oživljavanja tradicije i usmene književnosti čemu možemo svi pridonijeti gotovo svakodnevno. Postoji i mnoštvo obrednih dramskih tekstova koji su napisani uglavnom u obliku stihova, a ponekad mogu biti i rezultat utjecaja pisane književnosti, a primjer ovakvih obrednih tekstova su korčulanska *Moreška* ili paška *Robinja*.

Slika 1. Prikaz korčulanske *Moreške*

(izvor: <https://moreska.hr/>, datum pristupa: 24.7.2020.)

⁴ Isto, str. 11.

⁵ Isto, str. 11.

Slika 2. Paška Robinja

(izvor: <https://ezadar.net.hr/ostalo/galerije/2507451/paska-robinja-i-tanac-kolovoz-2009/?slika=1090981>, datum pristupa: 24.7.2020.)

U ovome radu posvećujem stranice malenim, prekrasnim rajevima Dalmatinske zagore gdje ćemo se susresti s epikom dinarskih krajeva. Da budem preciznija, govorit ću o Hrvacama, Dicmu i Imotskom, tradicijski bogatim mjestima Dalmatinske zagore.

2. Predaje

Budući da su predaje dio usmene književnosti kojom se ovaj rad bavi, najprije ćemo reći nešto o samom pojmu predaja i spomenuti neke značajnije karakteristike ove književne vrste. „Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.”⁶ Iz same definicije predaje uočavaju se riječi priča i vjerovanje što su upravo ključni pojmovi koje se veže za usmenu, narodnu književnost. „Imaju širok raspon tema, o vjerovanju u nadnaravna bića, ili o povijesnim reminiscencijama, ili o podrijetlu pojava i stvari. Predaje se često pamte radi prisnijeg odnosa s domaćim krajem i održavanja duhovnog kontinuiteta.”⁷ Marko Dragić predaje dijeli na povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke), demonske (demonološke) predaje i pričanja iz života.⁸ Navedena podjela predaja temelji se na tematici koju određena predaja obrađuje. U nastavku rada vidjet će se značajke etioloških i demonoloških predaja jer su upravo ove dvije vrste predaja zanimljive za obradu u ovom radu.

⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

⁷ Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, SHK, MH, Zagreb 1997., str. 18.

⁸ Usp. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 26.

Naime, etiološke predaje su zanimljive jer ćemo kroz njih saznati više o mjestima Hrvace i Dicmo te o prezimenu Matas čije me porijeklo oduvijek zanimalo, ali ga nisam istraživala detaljnije. S druge strane, demonološke predaje će biti zanimljive za obradu zbog spominjanja Karakondule koju neki smatraju izmišljenim, a neki stvarnim stvorenjem izronulim iz Peručkog jezera koje se nalazi nedaleko od Hrvaca.

2.1. Etiološke predaje

Pojam etioloških predaja najčešće se odnosi na tumačenje raznih naziva, bilo da se radi o osobama, mjestima i slično. Međutim, etiološkim predajama ne objašnjavaju se samo imena i nazivi nego i uzroci nastanka i nestanka određenih geografskih prostora, fenomena i drugo. „Etiološke predaje nastale su na temelju povijesnih događaja i osoba iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima. Etiološke predaje nastaju na povijesnoj, mitskoj, eshatološkoj, demonološkoj i legendnoj razini. U tim su predajama sačuvana sjećanja na znamenite ljude i događaje iz najstarije povijesti.”⁹ Najprije će se nešto reći o nazivu Hrvace, zatim o podrijetlu prezimena Matas i predajama koje prate ovo prezime, a naposljetku o nazivu naselja Dicmo.

2.1.1. Hrvace

Dugo sam razmišljala o čemu želim pisati u ovom radu. Koliko god sam išla mislima u širinu, htjela pisati o svemu i svačemu, ipak sam došla na temu rodnog kraja. Valjda čovjek nikako ne može pobjeći ni odvojiti se od svojih korijena, od korijena svojih pradjedova. Tako ni ja ne mogu a da ne kažem koju riječ o mom prekrasnom kraju, o mojoj kolijevci u kojoj se stoljećima rađa, živi i umire.

S obzirom na to da su Hrvace dio Cetinske krajine, važno je objasniti prostiranje i značaj ovoga kraja. Cetinska krajina nalazi se u Dalmatinskoj zagori, na prostoru srednje Dalmacije. Unutar Cetinske krajine prostire se Sinjsko polje oko kojeg se protežu tri planinska masiva – Dinara, Kamešnica i Svilaja. Cetinska krajina administrativno uključuje

⁹ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 30.

tri grada: Sinj (koji je ujedno i središte krajine), Trilj i Vrlika te općine Hrvace, Otok i Dicmo.¹⁰ Ovaj rad na poseban način promatra općine Hrvace i Dicmo uz grad Imotski koji je dio Imotske krajine.

Hrvace su malo naselje u Cetinskoj krajini, a za sve one koji ne znaju gdje se nalazi, smjestit ćemo ga unutar naše lijepe krajine. Hrvace su naselje koje se nalazi ispod brežuljaka koji okružuju Hrvatačko polje koje se nalazi uz cestu od Sinja prema Kninu. Ovo naselje nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije, a samim time spada u jedno od mjesta Sinjske i Cetinske krajine. Crkva u Hrvacama posvećena je Svima Svetima. Hrvatačka crkva posvećena je Svim svetima, a podignuta je davne 1871. godine na čijem je mjestu prije bila crkva iz 1686. godine. Zaštitnica crkve i Hrvaca jest Gospa Žalosna. Blagdan Gospe Žalosne Hrvatačani slave 15. rujna. Gospa Žalosna u župi je zvana i Gospom od sedam žalosti. Uoči blagdana Gospe Žalosne u Hrvacama se svake godine održava trodnevna popraćena duhovnim i svjetovnim sadržajima i programima.

Slika 3. *Crkva Svih svetih u Hrvacama*

(izvor: <https://www.dalmacijadanas.hr/zimska-carolija-prekrasni-snezni-prizori-iz-hrvaca-kakve-jos-niste-vidjeli/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

¹⁰ Usp. Borković, Velimir, *Cetina – između Svilaje i Kamešnice*. Ogranak Matice Hrvatske u Sinju i Pokret prijatelja prirode „Lijepa Naša“ – Ogranak Sinj: Sinj, 1995., str. 5.

„Prema narodnoj tradiciji, mjesto Hrvace dobilo je naziv zbog toga što su se Hrvati u vrijeme seoba naselili na zapadu, nasuprot Avarima - Obrima na istoku u selu Obrovcu, naselju preko rijeke Cetine. Iako je to tumačenje postanka toponima Hrvace znanstveno nepotvrđeno, područje Hrvaca ispunjeno je hrvatskim leksikom: Plišivica, Vukova draga, Panj, Vojskava, Jezero, Strana, Podstrana, Dubrava i druga imena.”¹¹ Naprotiv, s druge strane rijeke Cetine su naselja Rumin, Malin, Peruča, Bitelić za koje se vjeruje da postoji mogućnost kako su nehrvatskog podrijetla. Što se imena ovog mjesta tiče, piše se i govori Hrvace, ali ispravniji bi bio oblik Hrvatce, posebice zbog toga što posvojni pridjev ovog naziva glasi hrvatački/a.

Ime Hrvace mijenjalo je svoj oblik kakav ima danas. „Nekada se pisalo Župa Hrvatce. Bjelodano je da naziv Hrvatce (današnje Hrvace) potječe od naziva našeg naroda Hrvati i domovine Hrvatske. Ime Hrvat potvrđeno je vrlo rano, od 9. stoljeća.”¹² 1604. godine pojavio se zapis turskog deftera koji za Hrvace piše Hrvace (Gornje i Donje) zvane Hrvaticе.¹³ O životu i razvoju sela Hrvace pod vladavinom Osmanlijskog carstva ne znamo mnogo, jer turski spisi nisu dovoljno ispitani. Prva obitelj koja je bila naseljena u Hrvacama bila je obitelj Jerka Božinovića iz Duvna 1687. godine za vrijeme Morejskog rata. „Ta obitelj s još deset obitelji nastanila se u Hrvacima, u mjestu Strbić (ili Čitluk), vjerojatno pod utjecajem pokretača seobe Duvnjaka fra Pavla Vučkovića. Božinović je dobio mnogo zemalja, oko 300 kanapa oranica i stojnu kuću bivšeg osmanlijskog age, vjerojatno Strbca. Tu se našao i starosjedilac Jerko Barać, koji je zadržao svoje zemlje (10 kanapa) obrađivane još pod turskom vlašću.”¹⁴ Dobivene zemlje Jerko je Božinović imao obvezu podijeliti sa svojim sunarodnjacima. O imenu i ljepoti Hrvaca govore stihovi, uzrečice, izreke poput sljedećih:

Od Hrvataca, Hrvace postaše,

*Tako selo, sad se zove naše!*¹⁵

Janko Vukman, hrvatački narodni pjesnik

*Hrvace jedno od najboljih i najvećih sela.*¹⁶

Julije Bajamonti

¹¹ Buljac, fra Mirko, *Hrvace - Župa Svih svetih*, Zbornik «Kačić», Split-Hrvace 2004., str. 52.

¹² Isto, str. 14.

¹³ Usp. Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti, Zbornik Cetinske krajine 4, Sinj, 1989., 61, str. 67.

¹⁴ Buljac, fra Mirko, *Hrvace - Župa Svih svetih*, Zbornik «Kačić», Split-Hrvace 2004., str. 55.

¹⁵ Isto, str. 15.

¹⁶ Isto, str. 17.

*Bože moj - Cetina!*¹⁷

Josip Pupačić

*Spustio je Bog raj na zemlju i dao mu ime Cetina.*¹⁸

Sandra Pupačić (mlada pjesnikinja)

Selo je okruženo planinama Kamešnicom, Plišivicom i Vrdovom. Prošaralo ga je nekoliko manjih brežuljaka kao što su Krinj, Kekezov kuk, Perkovića brig i Šarića glavica od kojih je većina dobila naziv po prezimenu stanovnika – Kekezi, Perkovići i Šarići. Plodno polje napaja rijeka Cetina sa svojim pritocima Vojskovom i Jejovcem. Vojskova ima zanimljivo ime koje je „dobila po vojsci koja je nekad taborovala na njenom izvoru.”¹⁹ Tu je i Miloševo jezero koje ima svoj specifičan izgled. Naime, nalikuje srcu usred zelenih livada u okolici, čineći biser podno brda Krinj. Upravo je Miloševo jezero važan lokalitet za nastavak ovog rada o čemu će više biti pisano u nastavku. U Hrvacama se nalaze 52 izvora pitke vode, ali i dva manja jezera (već spomenuto Miloševo i Stipančevo jezero), što svjedoči bogatu floru i faunu ovog kraja.

Slika 4. *Miloševo i Stipančevo jezero*

(izvor: <http://tuhrvace.com/hr/info/>, datum pristupa: 24.7.2020.)

¹⁷ Pupačić, Josip, *Kiše pjevaju na jablanima, Cetina* (zapisano na kamenu), Lykos, Zagreb, 1955.

¹⁸ Dragošević, Ivana; Pupačić, Sandra, *Živjeti Cetinu*, Omiš, 1992., str. 57.

¹⁹ Buljac, fra Mirko, *Hrvace - Župa Svih svetih*, Zbornik «Kačić», Split-Hrvace 2004., str. 33.

Kako bih obogatila priču o ovom divnom mjestu, odlučila sam odvesti sve one koji će čitati ovaj rad u jedan povijesni segment naših Hrvaca. Naime, u našem malom mjestu djeluje glumačka sekcija unutar folklornog sastava. Imaju nekoliko predstava uspješnica, a jedna od njih je i predstava *Odande donde* autora Ante Bošnjaka. Radnju i ljepotu kraja provjerite na videozapisu predstave²⁰.

2.1.2. Matasi

Prezime Matas ubraja se među tisuću najčešćih prezimena u Republici Hrvatskoj.²¹ „Podrijetlom Matasi su Hrvati, najvećim dijelom iz okolice Kaštela. Razmjerno najviše Matasa u proteklih sto godina rođeno je u Kladnjicama kraj Kaštela, gdje se svaki treći stanovnik prezivao Matas. U Hrvatskoj danas živi oko tisuću Matasa u oko tristopedeset domaćinstava.”²² U Hrvacama Matase sačinjava desetak kuća, u kojima broj članova izrazito raste posljednje dvije godine. Što se tiče spominjanja ovog prezimena u izvorima, „u izvorima do sada obrađenim u projektu Acta Croatica, ime se spominje preko deset puta, a prvi put 1906. godine u izvoru *Ljetopis društva Svetog Jeronima*.”²³

O prezimenu Matas nema mnogo literature niti spoznaja i ne zna se na koji način je prezime nastalo niti gdje se spominje osim u navedenom izvoru.

Slika 5. *Ljetopis društva Svetog Jeronima, godina 1906.*

(izvor: <https://actacroatica.com/hr/personas?q=Matas>, datum pristupa: 11.8.2020.)

²⁰ Predstava *Odande donde*, autor Ante Bošnjak, <https://www.youtube.com/watch?v=pjjC5Eq9Rcw> (Datum pristupa: 24.7.2020.)

²¹ *Prezime Matas*, <http://www.prezime.net/Matas> (Datum pristupa: 23.7.2020.)

²² *Prezime Matas*, <https://actacroatica.com/hr/surname/Matas/> (Datum pristupa: 23.7.2020.)

²³ *Prezime Matas*, <https://actacroatica.com/hr/surname/Matas/> (Datum pristupa: 23.7.2020.)

2.1.3. Dicmo

Dicmo je općina koja se nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji kao i spomenute Hrvace, no ovo mjesto je geografski u smjeru Splita. „Na mjestu sadašnjeg Dicma u rimsko se vrijeme nalazio deseti po redu miljokaz ceste Salona - Andetrium (Muć).”²⁴ Petar Skok u svom rječniku tvrdi kako naziv Dicmo „potječe od latinskoga rednog broja *decimus* (deseti) i vjerojatno je ostatak duljeg naziva *Ad decimum lapidem*, tj. kod desetog miljokaza, a po drugima: *Ad decima milia (passum)*, tj. kod desete milje (tisuće koraka).”²⁵ Najprije se zvalo Decimo polje, zatim Dicmo polje, a danas je poznato pod svojim službenim nazivom Dicmo. U narodu postoji pošalica o nastanku imena Dicmo. Tako se zna u šali reći kako su ljudi došli na to područje ne znajući gdje su došli, a govoreći: *Di smo? Di smo?* nastalo je današnje ime Dicmo, no to su samo pošalice. U prošlosti su se koristili razni nazivi za stanovnika Dicma: Dicmoljanin, Dicmanjac, Dicmanjanac, Dicmanac. Prema Vladimiru Aniću, kao standardan oblik uvriježio se Dicmanjanin.²⁶ Sveci koji se s posebnom čašću štiju i slave u Dicmu su sveti Jakov (Joakim) i sveta Ana, a slave se 25. i 26. srpnja.

2.2. Demonološke predaje

Osim spomenutih etioloških predaja, u ovom radu spomenut ćemo detaljnije i demonske ili demonološke predaje. U Cetinskoj krajini, preciznije u Hrvacama, sve su popularnije priče o pojavljivanju zmijske takozvane Karakondule. U povijesti kroz usmene priče ona je već poznata pojava, ali prije dvije-tri godine pojavila se na Peručkom jezeru, koje se nalazi pored Hrvaca i Potravlja, obližnjeg sela. Ovakva priča spada u demonološke predaje. No, što bi u teoriji bile demonološke predaje?

„Demonološke (demonske) predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonološkim (onostranim) bićem. Najčešći demoni u toj vrsti naših predaja su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić; zloguke ptice (gavran, kukviža), te razna plašila, prikaze, utvare.”²⁷ Važno je shvatiti što su demonološke predaje i o čemu one mogu govoriti jer će se u nastavku rada navesti konkretan primjer u kojem se pojavljuje plašilo čiji fizički izgled i pojava plaše prisutne kao tipičan primjer demonološke predaje.

²⁴ Ivanković, Ante, *Prezimana općine Dicmo*, Split [i. e. Dicmo]: Općina Dicmo, 2007., str. 9.

²⁵ Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU, 1971., str. 400.

²⁶ Usp. Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 1998., str. 157.

²⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

A znaš li ti, i to t' je istina, u Šarića u kući di je se moja mater rod'la, pokojnoga moga ujca Vinke, je dolaz'la nadmoć, plaš'lo. Tada se govori'o plaši'o. A u žitu ko da neko balotu baci da se to žito rasiplje. I tako po čitave noći. I kako je meni tetka bila za ujcon, a mater ka ošla u prominu, ona je išla za brata, jedna pokojna teta Luca seko Ive, seko Ive, onda se nije zvalo zava već seko, taka i taka stvar, meni ujac radijo po terenu u Trebinju, doša kući, čuju i on, ja san bila mala, ja se sićan kad je teta u nas spavala. Išla pokojna mater gori k njoj, k njoj išla teta Maruška. Kad su one u kući, sve tri čuju. Je l' i'ko sa strane, nema. 'Ajde, kaže, neka spava s tobom, to od ovoga, od onih Šekića, Stipe mater, neka spava Mara s tobom, neka spava Nana Šimunova. E, ispočetka nije, kasnije... One jadne otvarale prozor, bacale svetu vodu, bacale blagosovljene grančice, ako si s Bogon 'ajde k nami, ako nisi, ako si od pakla 'ajde ća, nama napast paklena ne triba. Nije bitno. I išli su u Dicmo, doli je bijo pravoslavni pop. Bijo strašan taj pop, u moći. I pitali su ga šta, njizi dva su bili, i katolički i on, dobri. Šta da rade pitali. Kaže ne'ko traži nešto veliko od vas. Kaže plaćat ćete mise grgurske, to su bile strašno skupe mise. I kaže na kome stane. Nikad ne smite kazat' nikome na kome je stalo nego unaprid plaćat' mise i molit' Boga za nj. Plaćali i plaćali i plaćali, eto otišli su svi u grob, nikom nisu kazali na kome je stalo. I pristalo je. Mise su se te grgurske govorile, ja mislin da je to nekih više misa, neman pojma, ne znan. To nikad nisan pitala. Svašta znan, ne znan kol'ko ide to dugo. Znan da su moćne te mise. Ovo ti je bila istina, dodijalo je to, moje dite. To je pokojna mater i tetka i ujac i ujna i svi koji su u tome učestvovali, znali su da je to istina. I onda je u Dicmu pop reka grgurske mise i na kome se zaustavi, ali mise moraju ić' do kraja.²⁸

Tamo di je Dijana, tamo su rekli da je ukleta kuća. Bilo je više diljenika pa se nisu mogli dogovorit'. Il' je ona ušla s blagosovon u nju. Možda je nešto i bilo pa oni pričaju da je ukleta kuća, da imaju neke kosti u temeljma, Boga pitaj. Ne možemo sad o tome pričat', al' ovo na vri Mrguda to se uvik govor'lo. Kako je se mol'lo, mol'lo, mol'lo, kaže nikad amen. A on kaže u onome polusnu: Bog te pomoga amen. I uvik Zdravomariju, samo Zdravomariju. Kaže: Blago tebi, spasio si i mene i sebe.²⁹

²⁸ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

²⁹ Isto.

2.2.1. Karakondžula

Izjava koja se u zadnje vrijeme čuje u hrvatačkim kućama je „*Ne budeš li dobar vodit ću te na Peruću da te Karakondžula pojide.*” Neki su mišljenja da je čudovište dospjelo iz Splita u Peruću. Prema njihovom mišljenju, splitski dokoni bogatuni kupuju egzotične životinje, razne guštere iz Azije i slične zvjerke, a onda ih - nakon što im dosade ili ih ne mogu više držati u kućama - pod okriljem noći odvoze na Peručko jezero i bacaju u vodu jer ih nemaju srca ubiti. Ipak, priča o Karakondžuli odavno je prisutna u narodu Cetinske krajine.

U te zemane nisi smio puštat ni ovce ni koze blizu jezera, a kamoli dite malo. Bijo je veliki straj od zmiije među čeljadi. Otkako je zmiija izila pet janjaca iz Joketina stada, otada ni'ko nije smio dotrat blago blizu vode. Mali Čipán Joketin je pripovidijo cilom selu kako je gonijo ovce na vodu da ji napoji kad ga je zmiija iz vode zaskočila. Kaže da je bila vel'ka ka' tri čeljadeta zajno. I dočin su se ovce primakle da se napoje vode ona je iskoč'la vanka, zin'la prema njimon tako da su i ovce i janjci namistu obamrli i ni'ko se nijanci nije moga pomaknut s mista! Tako je ona zadav'la petero janjaca i na mistu i' izila. Čipán ti je dite moje, kad je vidio da zmiija napada ovce skočio na leđa ovnu zvonaru i tijo na njemu uteć kući. Ovan se isto živ ukopa i ni makac s mista. Undan ti se Čipán maši rukon za zvono i zabreca šnjimen jedno dva tri puta. Kako on zabreca ovan se usporavi na zanje noge i poleti uzbrdo priko smilja i kamenja! Čipán ga je uvatio šakon za rogove i tako se jašući na njegovin leđin spasio belaja. Pojila bi ona i nji, al kad je ono Čipán zabreca zvonon unda su se i ovce i janjci skočili i razbižali uzastranu. Tako je izila samo pet janjaca.³⁰

³⁰ *Legenda koja još živi: Obračun s Karakondžulom (priča)*
<https://blog.dnevnik.hr/potravljeselo/2008/08/1625270202/legenda-koja-jos-zivi-obracun-s-karakondulom-prica.2.html> (pristup 30. kolovoza 2020.)

3. Legenda

„Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje.”³¹ Likovi koji se mogu pojavljivati u legendama su, primjerice, Isus Krist, sveci, svete, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici koji su ujedno i najčešći likovi ovih priča. Baš zbog toga što su najčešći likovi vezani za duhovni i vjerski život, legenda je tumačena i shvaćana kao pripovijest iz života svetaca ili kao priča raznim čudesima. „Legende su fakturom bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov genus specificum što ih donekle izdvaja. Legende unose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.”³²

U Hrvacama su prisutne brojne legende, a većina njih vezana je za nastanak Miloševa jezera, za borbu svetog Jure i zmaja, dok je u Imotskoj krajini najpoznatija legenda o nastanku Crvenog jezera te o Sodomi i Gomori.

3.1. Miloševo jezero

Da bi se govorilo o legendi vezanoj za nastanak Miloševa jezera koja je povezana s legendom o Gavanovim dvorima, najprije treba reći više o pričama vezanima za starozavjetni motiv Sodome i Gomore. Poznato je da su Sodoma i Gomora bili gradovi u kojima su se nalazili najveći grijesi poput bluda, nemoralna i slično. Ovi gradovi spominju se u Bibliji, u Starom zavjetu. Priča govori kako su dva su anđela krenula u grad Sodomu da iskušaju i provjere ljudsku pobožnost i milosrđe. Tamo ih je jedino Lot velikodušno i srdačno primio. Zbog toga su anđeli odlučili zahvaliti Lotu. Rekli su mu da sve svoje sinove i kćeri koje ima izvede iz grada jer će oni uništiti Sodomu i da ih je Bog poslao da to učine zbog svega zlog što je onamo bilo. Rekli su mu kad bude izlazio da ne gleda za sobom već da što prije napusti grad. Tako je Bog uništio gnjev i razvrat Sodome, ali Lotova žena nije poslušala savjet anđela, već se okrenula i ostala kao stup od soli. Kada sam pitala kazivače o Sodomi i Gomori, svi su navodili kako se radi o nečem negativnom, nepoželjnom, a ovako je glasio odgovor jedne kazivačice:

³¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 448.

³² Isto, str. 448.

U, ćerce, di ćeš baš o tome, di si to našla. Al' 'aj' pričat će tebi Mira kad već triba. Ja ti ne znan puno o tome, al' neke stvari koje većina nas stariji zna, e to ću ti reć'. Sodom i Gomora su ti u nas bili skoro pa nešto o čemu se ne priča vele, to ti je značilo nešto ružno i sramotno pa se nije vele pričalo. Znadeš priču iz Biblije sigurno, ti si vjernica. Tamo je bilo svakakvi' grija i svašta su ljudi radili, živili nakaradno, a Bož' sačuvaj! Bludno, nemoralno, nisu držali ni do Boga ni do ljudi šta bi se reklo. Zato ti se danas i reče kad nešto ne valja da je Sodom i Gomora, ne znan jes' ćula, al' tako kažu često, more se to ćut'. Nedavno je stari priča kako je žena privar'la svog ćovika pa je stara Ana njijsva rekla: Ma biži, biži, to ti je Sodom i Gomora.³³

Za Miloševo jezero vezan je i jedan svetac, a to je sveti Juraj, odnosno sveti Jure kako ga nazivaju u Hrvacama. Ovaj svetac u Hrvacama se štjuje kao junak koji je pobijedio zmaja te se o njemu i njegovom slavnom pothvatu na jezeru priča djeci već od malih nogu. Mnoge kuće imaju skulpturu svetog Jure koji ubija zmaja. O svetom Juri će se reći nešto više u nastavku ovoga rada. Međutim, za nastanak ovog zanimljivog jezera, postoje još neke priče u narodu. Sve legende o jezeru imaju elemenata koji se isprepleću, iako su u samim zapletima pomalo različite. Pojedini elementi priča i legendi mijenjani su ovisno o kraju u kojem su se govorile.

Iman ti ispričat još jednu pripovist o svetom Juri, zmaju i jezeru. Po selu se pričala još jedna legenda, sad Boga pitaj koja je sasvin točna. Ona ti je išla vako. Tamo di ti je Miloševo jezero navodno su bili Gavanovi dvori. Ali taj Gavan i svi njegovi to je sve bilo raskalašeno, pokvareno. Baš radi tog zla, propa' je taj Širin grad di su bili ti njegovi dvori i sve je propalo doli, ispunilo se vodon i sad je jezero, Miloševo jezero. E al' šta ti je onda bilo! Onda ti je sveti Jure spasio jednu divojku (sad je li to ona kraljeva ćer ili nije, to ti ne znan reć) tako da je probojo zmaju vrat. Nakraju je Jure odvuka tog zmaja tamo negdi, u obližnje selo koje se danas zove Smradovo jer je tamo odnijo tog zmaja pa se usmrdijo tamo. Tu ne znan je li rič o repu ili nešto drugo, al' znan da je slična legenda ka ona maloprije šta san ti pričala. Al' šta je tu još zanimljivo, kasnije su se tu vidili ti Gavanovi dvori i neke puste životinje. Did je spominja od maćaka i pasa do volova, bikova, svega i svaćega je bilo. Navodno su izlazili vanka na Hrvataćko polje tukli bi se s lokalnim živinama i stokom. Al' sveti Jure je bitan svetac šta se Hrvaca tiće i zbog jezera i zbog polja i svega toga. Kad bi se škropila polja, onda je se molila jedna ka molitvica, sićan se da je moja mater uvijek

³³ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Mira Alebić, djev. Ćurković, rođ. 1954.

*znala napamet kako iđe, iako su ove babe iz susjednih sela neke stihove i na drugi način recitirale, a vako je išla: Sveti Jure, poviše polja, izbavi nas od nevolja. Sveti Petre i Pavle, sapni zmiye i đavle, da po putu ne lizu, da nam blaga ne grizu.*³⁴

3.2. Crveno jezero

Crveno je jezero dobilo ime prema stijenama crvene boje, a smješteno je oko 1,5 kilometara zapadno od gradske jezgre. „Legenda o nastanku Crvenog jezera koja se poznaje u narodu povezana je uvelike s prigodnim tekstovima iz Biblije. Temelj svih legendi o Gavanovim dvorima čini propast bogataševih Gavanovih dvora gdje je nastalo Crveno jezero. Gavan je, kako kaže legenda, imao svega osim duše, bio je zao čovjek.

Slika 6. *Crveno jezero*

(izvor: <http://hotspots.net.hr/2018/03/prirodni-fenomen-dalmatinske-zagore-crveno-modro-jezero-postati-ce-unesco-ov-geopark/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Gavanovi dvori bili su mjesto brojnih slavlja i okupljanja svih onih koji su mu bili prijatelji i sluge jer je imao bogatstvo. Na njegovim dvorima nije bilo mjesta za siromašne i one koji su ga tražili pomoć. U tome se vidjela njegova loša narav. Tako postoji priča da je jednom na gavanova vrata došao siromašan čovjek s djecom, a vrata mu otvorila gavanova žena koja ga je odbila jer je bila naravi poput svog supruga. Odbila je siromaha misleći kako joj neće nikada zatrebati nitko, a kamoli jedan siromah dok je njoj njenog gavana. No, onaj

³⁴ Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

siromah s vrata bio je anđeo prurušen u siromašnog čovjeka. Vratio se onamo u obličju anđela i slomio gavanove dvore koji su neslavno propali i ništa od njih nije ostalo. Na mjestu gdje su bili dvori stvorilo se Crveno jezero. To je bila poruka kako oholost i drskost ne mogu dobro završiti. Legenda o Crvenom jezeru u svojem je temelju uvijek ista, ali se neki elementi razlikuju u pojedinim legendama. Različito u pričama jest, primjerice, osoba koja dolazi na gavanova vrata tražiti pomoć. U nekim pričama je to anđeo, dok je u drugima jedan od svetaca iz Biblije. Sve ovisi o kazivaču i zapisivaču ove stare legende. No, isto tako nije rijetkost da najstariji stanovnici Imotskog, svojim unucima ili praunucima, prilikom pričanje ove legende, za kraj naglase i ovo:

Ako je lipo vrime, pogotovo kad je voda mirna, kad se ne čuje ni ljudi ni ičega, more se vidit neki ostataka zidova, tamo di su bile te zidine i dvori. Tako su nami pričali iz drugog sela, a je l' istina to ti ja ne znaden.³⁵

4. Crkveno-pučka baština

U ovom dijelu rada će se reći nešto više o pojedinim dijelovima godine i njihovim blagdanima i svetkovinama koje su značajne za crkveno-pučku baštinu. Kako samo ime govori ova baština odnosi se na sve ono što spada u crkvene obrede, mise i slavlja, a vezano je za narod i prikazuje način na koji su se pojedini sveci i svetkovine slavile. Najprije će se reći nešto o adventskom vremenu, a zatim o onim blagdanima i svecima koji slijede poput svetaca Nikole, Barbare, Lucije, Jure, Marka, Antuna Padovanskog, Ivana Krstitelja i drugih. Također, reći će se više o proslavama Velike Gospe, običajima vezanima za advent koja je priprema za Božić, kao i o korizmi koja priprema katolike za blagdan Uskrsa i druge značajne datume za ovaj kraj.

4.1. Advent

Advent je kršćansko vrijeme pripreme za blagdan Božića. Još se naziva i Došašćem, a započinje nedjeljom najbližom blagdanu svetoga Andrije. „Podrijetlo je riječi advent od lat. riječi *adventus*, -us, m. što znači dolazak, dohod, početak. Došašće karakterizira pokora i

³⁵ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Tonka Ivanko, djev. Cvitanović, rođ. 1942.

priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska.”³⁶ Adventsko vrijeme traje četiri nedjelje, a svaka nedjelja ima svoj naziv te je karakteristično da se svake nedjelje pali po jedna svijeća iz adventskog vijenca. Okolo svijeća ukrug su se stavljale zimzelene grančice, a razlog tomu je to što one simboliziraju vječnost jer se ne mijenjaju već su uvijek iste, kroz cijelu godinu.

Prvu svijeću narod naziva postilicom i ona označava nadu i iščekivanje pa se tako prva nedjelja adventa naziva nedjeljom nade. Drugu svijeću naziva se pomirlicom jer ta nedjelja kad se upali ova svijeća je nedjelja mira. Treća nedjelja označavala je radost, dok posljednja nedjelja u adventu simbolizira ljubav. Tako su nada, mir, radost i ljubav simboli adventskog vremena kao četiri od temeljnih vrijednosti i značajki kršćanske vjere. Za vrijeme adventa na misama se pjevaju pjesme koje govore o dolasku Isusa, o rođenju djeteta, o iščekivanju te o nadi koju donosi Isusovo rođenje. Tako su neke od najpoznatijih pjesama, primjerice, *Srca gore, evo zore, Zlatnih krila, Poslan bi anđel Gabrijel, Padaj s neba, Visom leteć’* i slične. Također, karakteristika adventskog vremena jesu i mise zornice na koje bi se vjernici okupljali u ranim jutarnjim satima i na taj način se iskazivalo iščekivanje i nada u Isusov dolazak.

*Advent je prije bilo vrijeme tišine, dite moje, nije bilo ni pjevanja ni gozbi, a danas je to pravilo samo kroz korizmu. Danas se more ženit i udavat za vrijeme adventa i ne drži se toliko ni do posta. A ja se sićam da bi mater uvijek rekla da se ne smi galamit ni praviti buka jer je tako vrijeme, znalo se da je advent i mi mladi bi brojili kad će kraj adventa da se provedemo jer je nama teško pada post i tišina, ka mladarija, nisi ima živa mira nit si moga mirovat kući. Nama je bilo do sila, do derneka.*³⁷

4.1.1. Sveta Barbara i sveti Nikola

U adventskom vremenu slavi se nekoliko svetaca i blagdana, a prvi od njih bio bi blagdan svete Barbare. Sveta Barbara slavi se 4. prosinca. Što se tiče života ove svete, „Barbara je rođena u 3. st. u Heliopolisu u Egiptu, ili u Nikoziji u Maloj Aziji.”³⁸ Njen otac je bio bogati poganin, ali je mnogo volio svoju kćer. Naravno, zbog toga se bojao da će Barbaru

³⁶ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, vol. 43, br. 3, 2008, str. 414-440. str. 415.

³⁷ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

³⁸ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, vol. 43, br. 3, 2008, str. 417.

jednog dana netko oženiti i odvesti od njega. Tako je njen otac odlučio sagraditi jednu kulu za nju. Kulu je bogato opremio i namjestio te je postavio čuvare koji su imali zadatak motriti kulu i da se Barbari tko ne približi. Međutim, kada je Barbara upoznala kršćanstvo, razgovarala se s vjerskim učiteljem koji je bio prerušen u liječnika kako njen otac ne bi znao o čemu se radi. Tako je Barbara zavoljela i prihvatila kršćanski nauk. No, njenom se ocu nije sviđalo što se Barbara zanima za kršćansku vjeru i prihvaća kršćanski nauk te je naredio da se Barbari odrubi glava. Helena Dragić u svom članku spominje smrt svete Barbare ovako: „Njezin otac uzeo ju je iz ruku suca, poveo na planinu i mačem je pogubio. Bilo je to 306. godine. Potom je Barbarin otac sišao s planine, udario ga je grom i od njega je ostao samo pepeo.”³⁹ Tako je Barbara postala mučenica i svetica, a zaštitnicom je zaštitnica vojnika, topništva, ljevača topova i vatrogasaca.⁴⁰

Slika 7. *Sveta Barbara*

(izvor: <https://metanoia00.wordpress.com/2014/12/04/sveta-barbara/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Osim svete Barbare za adventsko vrijeme i darivanje vezan je i sveti Nikola koji je zasigurno većini djece najdraži svetac. To ne čudi s obzirom na to da se danas djeca darivaju upravo na taj dan, 6. prosinca. „Sveti Nikola rođen je u 4. st. u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili kršćani, a stric mu je bio nadbiskup u Miri, koji je i zaređio Nikolu.”⁴¹ Nakon smrti njegovih roditelja, Nikola je svoje cijelo naslijeđe podijelio i darovao siromašnima. Kad je

³⁹ Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*, Croatica et Slavica Iadertina, vol. 13/2, br. 13., 2017, str. 239.

⁴⁰ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, vol. 43, br. 3, 2008, str. 418.

⁴¹ Isto, str. 419.

preminuo nasljednik njegova strica, Nikola je izabran za biskupa u Miri. O životu svetog Nikole postoji mnoštvo, ali je sačuvano nekoliko predaja i legendi. Tako, primjerice, jedna od legendi govori kako je Nikola pribavio miraz za tri kćeri jednog bogataša koji je ostao bez novca, a svetac je to učinio tako što je tri noći na bogatašev prozor ubacivao vreću sa zlatnicima. Otkriven je nakon treće vreće, ali je zamolio plemića da to ostane tajna kako se ne bi saznalo da je to on učinio. Iz ove legende potječe tradicija tajnog darivanja poslušne i dobre djece. No, darivaju se i loša djeca tako da dobiju šibu u čizmicu.⁴²

Slika 8. *Sveti Nikola*

(izvor: <https://sites.google.com/site/cetrvtiaibm/kutak-za-ucenike/sveti-nikola>, datum pristupa: 11.8.2020.)

U Hrvacama se sveta Barbara kao i sveti Nikola veže za običaje darivanja, ali prema kazivanju Marije Alebić, ta darivanja su bila uvelike skromnija nego li danas. Također, tradicija darivanja se više očuvala vezano za blagdan svetog Nikole nego li za blagdan svete Barbare.

*Sveti Nikola i Barbara to je priprema za Božić i nije bilo ka danas da se tada daju darovi jer se nije imalo tol'ko, jedino bi mater sačuvala za Materice. Za svetog Nikolu i za svetu Barbaru se samo gledalo kakvo će bit vrime tada, jer se po tome određivalo kakva će bit godina, na ta dva dana.*⁴³

⁴² Usp. Isto, str. 419.

⁴³ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

4.1.2. Bezgrješno začeće blažene Djevice Marije

Djevica Marija zauzima posebno mjesto kako u pobožnostima vjernika, tako i u samoj liturgiji. Budući da je Blažena Djevica Marija Isusova majka, njoj zasigurno u životu svakog vjernika pripada veliko i važno mjesto. Njoj se mnogi utječu, posebice djevojke i žene kojima je ona duhovni i životni uzor. Blagdan Bezgrješnog začeća Blažene Djevice Marije slavi se 8. prosinca. Ovim blagdanom se želi istaknuti bezgrješnost Marijina začeća te veličina i važnost Bogorodice Marije koja je rođena bez grijeha u odgovornosti da rodi Isusa, sina Božjega. „Bog je Mariji, Isusovoj majci, podario milost sačuvanosti od istočnoga grijeha od početka njezina postojanja.”⁴⁴ Dakle, važno je shvatiti da se ovim blagdanom veliča Marija začeta bez grijeha, a ne Marija koja je začela bez grijeha. Na taj se način razlikuju blagdan Bezgrješnog začeća Blažene Djevice Marije te Blagovijest. Vjernici se na ovaj dan prisjećaju Marijinih riječi koje je rekla anđelu Gospodnjem kad joj je navijestio da će začeti i roditi Isusa, a to su bile riječi: Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi Tvojoj!

Slika 9. *Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije*

(izvor: <https://www.glas-koncila.hr/mjeseci-u-molitvi-prosinac-je-za-bezgrjesno-zacece/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

⁴⁴ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, vol. 43, br. 3, 2008, str. 421.

4.1.3. Materice i Očići

Materice i Očići u narodu su poznati kao blagdani posvećeni majkama i očevima. Običaj je bio (a u nekim mjestima je i danas) da na Materice majke darivaju djecu, na Očiće očevi. Međutim, danas se taj običaj izgubio, primjerice, u Hrvacama. Na te blagdane se čestita roditeljima, ali darivanja nema. Darivanje je ostalo sačuvano na dane svetoga Nikole i svete Lucije. „Materice, Majčice, Majke nebeske obilježavaju se druge nedjelje prije Božića. Naziv materice, majčice je deminutiv plurala riječi mater, majka.”⁴⁵ Također, što se blagdana Očića tiče, „Očići, Oci, Oci nebeski obilježavaju se nedjelju dana prije Božića. Naziv očići deminutiv je plurala riječi otac.”⁴⁶

*A šta se tiče darova, ka danas nije bilo. Darovi su bili za Materice i za Očiće. Najčešće su bili orasi, bajami, koji keksić, ona pločica, šćeti keks, i ako bi mater sačuvala bombon, naranča i jabuka bi bila obavezna. I to bi ujutro mater dočekala kod kušina i stavila. A dica bi iz sela došla s kesama i onda bi i' se isto darivalo s orasima, bajamima, i ako bi bilo kekse i bombona. I obično ako bi bijo, onda su bili dinari, koji dinar. Ako ne bi, ništa. I to su ti bile Materice i Očići. Uvik bi se reklo: Čaća, ako mi se ne otkupiš, obisit ćemo ćaću. I onda bi se ćaća otkupljiva ujutro, isto ka i mater na Očiće. I to bi bile pripreme za Božić. Dica su odala od kuće do kuće, i na vratu bi: Hvaljen Isus, dobro jutro, gazdarice, čestitan ti Materice! Onda kad bi dalo u kesu: Bog da i sriće i zdravlja cilu iduću godinu! Za Materice bi majke čuvale cukarine za darivat dicu, to bi bilo obavezno jer je to bila preteča bombonima. Cukarine jer je šećer u kocki i dičije veselje, to je mater držala u svom bauliću i vadila za darivanje. Baulić je bijo drveni kovčezić s ključon ili katančićon, a di je ključ bijo, to je znala samo mater.*⁴⁷

⁴⁵ Isto, str. 430.

⁴⁶ Isto, str. 434.

⁴⁷ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

Slika 10. *Darivanje za Materice*

(izvor: <https://www.tomislavcity.com/hvaljen-isus-gazdarice-cestitam-ti-materice-2/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

4.1.4. Sveta Lucija

Sveta Lucija poznata je kao jedna od omiljenih dječjih svetaca, tojest svetica zbog toga što je ovaj blagdan vezan za darivanje djece. No, darivanje danas izgleda u mnogo čemu drugačije. Danas je to darivanje mnogo bogatije, dok su se nekad darivali keksi, slatkiši i slične sitnice koje bi veselile djecu. No, tko je bila sveta Lucija? Sveta Lucija podrijetlom je iz Sirakuze na Siciliji, a živjela je i djelovala u 3. st.⁴⁸

Postoji legenda kako je njezina je majka bila bolesna. Navodno je imala neizlječivu bolest pa ju je Lucija htjela odvesti na grob svete Agate u Kataniju da se pomole i da ozdravi. Kad su došle tamo, Lucija je doživjela ukazanje svete Agate koja joj je rekla da će joj majka ozdraviti, ali da će ona podnijeti muke. Velikodušna i dobra Lucija sve je što su imali podijelila i darovala siromašnima i onima koji nisu imali mnogo. No, taj njen čin nije se sviđao njenom tadašnjem zaručniku. Zbog toga što je učinila on ju jer prijavio vlastima. Međutim, Lucija je bila ustrajna u svojoj vjeri te zbog neodustajanja od svojih namisli i vjere, vojnici su je odveli. Kad su je doveli upravitelju, naredio je da je spale, ali Luciju vatra nije ni dotaknula. Naposljetku jedan od vojnika ju ubode bodežom u vrat i tako je umrla.

No, postoji i priča kako je jedan od Lucijinih prosaca bio očaran ljepotom Lucijinih očiju. Zbog straha da ta mladićeva zaljubljenost njenim očima ne izazove kakvo zlo, Lucija ih

⁴⁸ Usp. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, vol. 43, br. 3, 2008, str. 426.

je sama sebi iskopala. Na kraju je taj mladić postao kršćanin jer je bio oduševljen Lucijinim primjerom življenja vjere i kršćanstva.⁴⁹ Helena Dragić opisuje kako je Lucija čudesno vidjela i nakon što je ostala bez očiju i vida.⁵⁰

Slika 11. Sveta Lucija

(izvor: <http://kerigma-pia.hr/sveta-lucija/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Za svetu Lucu običaj je bijo da se daci daje nešto od slatkoga, nekad su bili keksi, bomboni, a danas su puste neke čokolade, igračke, a nema čega nema danas za dar svete Luce. Nije to ka šta je bilo jer se prije nije imalo, pa su i darovi ti bili puno skromniji. Nije bilo bitno šta se i kol'ko dobije već da se dobije jer se znalo da se mora nešto dobit za svetu Lucu. A ko ne bi dobijo, rugali bi mu se da nije bijo dobar svu godinu pa mu Luca nije ništa donila.⁵¹

Osim običaja darivanja, na blagdan svete Lucije postoji još uvijek običaj sijanja pšenice koja naraste do Božića i krasi blagdanski stol. Vjeruje se da će godina biti plodna i bogata ako pšenica bude zdrava i naraste do Božića. U sredinu pšenice stavljala bi se svijeća, a o značaju svijeće će se više reći u nastavku rada.

⁴⁹ Usp. Badurina, Anđelko, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 386.

⁵⁰ Usp. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*, Croatica et Slavica Iadertina, vol. 13/2, br. 13., 2017, str. 244.

⁵¹ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

4.1.5. Badnjak

Što se tiče dana uoči Božića, mnogo je običaja vezano za taj dan, dan Badnjaka. Tako, primjerice, postoje običaji bacanja slame po kući, unošenja i paljenja badnjaka, kićenja jelke, kuće i slično. U nastavku ovoga rada reći će se više o običajima koji su prisutni u Sinjskoj i Imotskoj krajini.

„Hrvatski katolički puk na Badnji dan tradicionalno posti. Nekoć se smatralo smrtnim grijehom ako bi se netko omrsio na Badnji dan.”⁵² Ovaj običaj posta na Badnji dan održao se i u današnje vrijeme. Vjernici koji su čvršće volje i boljeg zdravlja poste o kruhu i vodi, dok drugi poste manje rigorozno. Također, taj dan se jede bakalar koji je nekoć spadao u namirnice koje si nije svatko mogao priuštiti. Doduše, mnogo je obitelji i danas koje ne blaguju bakalar već kakvu drugu, novčano pristupačniju namirnicu, samo da se post ispoštuje. Prije je postojao običaj unošenja slame u kuću koja bi se kasnije iznosila i spaljivala što će potvrditi i izjava jedne od kazivača. „Domaćica bi u Glavini Donjoj kod Imotskoga, donijela vreću slame pa bi je prosula po kuhinji i tako je ostajalo sve dok ne prođe Nova godina. Tada bi domaćica sve prostorije u kući poškopila svetom, blagoslovljenom vodom i izmolila Vjeronanje.”⁵³ Danas se ovaj običaj izgubio i rijetke su kuće u kojima se može pronaći slama za vrijeme Badnjaka u kućama. Domaćice su na Badnji dan zauzete većinom oko pripreme hrane za Božić i tad je vrhunac pripremanja kolača i drugih jela za dan Božića.

Tijekom dana traju kićenja kuće i jelke te pripreme za misu polnoćku. No, prije odlaska na misu unosili su se badnjaci. Danas je ovaj običaj većinom izgubljen i rijetki to rade. Badnjak se unosio tri puta u kuću, a ukućani su svaki put pozdravljali glavu kuće koja bi unosila badnjak o čemu će više reći kazivačica u nastavku ovoga rada. „Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i drugi. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine.”⁵⁴ Vidljivo je kako je ovaj običaj paljenja i unošenja badnjaka u kuću vrlo star i da seže još iz vremena Rimljana. Njegova simbolika je vrlo snažna jer podsjeća vjernike na drvo koje je Josip unio u betlehemsku štalicu da bi ugrijavao Bogorodicu Mariju. „Badnjaci su se stavljali u vatru tako da

⁵² Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 408.

⁵³ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, vol. 6, br. 6., 2010, str. 237.

⁵⁴ Isto, str. 230.

je tanji kraj išao u vatru, a deblji je ostajao vani. To je značilo da kuća i ukućani budu zdravi i uvijek dobra i zdrava domaćina imali.”⁵⁵ Također, postojala je i simbolika broja badnjaka koji se unose. „Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva, a na jugu Dalmacije onoliko koliko je muških glava u kući i k tome još za ono muško čedo koje će se roditi iduće godine.”⁵⁶ Marko Dragić objašnjava kako su „tri badnjaka označavala Presveto Trojstvo: Oca, Sina i Duha Svetoga. Najveći je bio onaj koji označava Oca i on se prvi nosio na vatru.”⁵⁷

Nakon običaja unošenja i spaljivanja badnjaka, slijedila je misa polnoćka. Misa polnoćka bila je najsvečaniji dio Badnjaka, večer u kojoj su vjernici diljem crkava dočekivali Isusovo rođenje i slavili euharistiju. Pjevale su se brojne božićne pjesme koje su pjevale o veselju, nadi, miru i spasenju. Tako su neke od najpoznatijih *Radujte se, narodi, Svim na zemlji, Kyrie eleison, Djetesce nam se rodilo, Veselje ti navješćujem* i slične.

Slika 12. *Badnjak*

(izvor: <https://www.ferata.hr/katolicki-vjernici-slave-badnjak/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Badnjak bi se priprema od samoga jutra. Od samog jutra bi se priprema Badnjak i strogi post. Strogo se pazilo i čekalo bi se porođenje Isusovo. Na podne bi obično bila ko bi ima ribe, ko ne kumpir salata, a i kumpir salata i malo ribe. A za večeru bi se sprema bakalar. Kad sunce zalasku, mater počne mol't Boga. Moli se Bog i mater

⁵⁵ Isto, str. 232.

⁵⁶ Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 134.

⁵⁷ Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 71.

priprema, ćaća priprema badnjake, prije sunca. Sve se mora pripremit jer kad sunce počme zalaziti, ulazi se u kuću i Bog se moli. I bakalar se sprema i pripremi se slama. Ko je ima za okititi bor, kitijo je da obilježi, a ko nije, uvijek se na neki način nalazilo pa ili trakicama ili nečin da se obilježi, da se zna da ide veselje u kuću. Kad bi mater bila pri kraju molitve, onda ćaća nosi badnjake. Tri puta se vraća po badnjake i zaziva: Hvaljen Isus i Marija, na dobro vam doša Badnjak i Božić, badnja večer, na dobro vam došla badnja večer! Ukućani odgovaraju: I s tobom zajno! I tri puta se po badnjake vraća, i badnjaci odma u vatru iđu i gore dok se večera. Onda se pali svića i mol'tva se završaje, i večera se bakalar. Dižu se sudi, posli, i priprema se za ponoćku. Iza badnjaka, kad ćaća unese badnjake, onda mater posipa slamu. Slama je bila obavezna ispod stola, i slama, bez slame se nije Božić dočika, a danas je tepih ovol'ko debel. Ja znan kol'ko puta ja kad san cura bila meni to ono dosadilo, ali kakvi, dok ona ne reče slama se ne mete niti se dira u pod. I to se nosi na guvno za spaliti, da ne bi vitar raznijo. Jer to se smatralo blagosovljenom slamom. Ili se dade blagu koje blago oće to da pojide. To je bio Badnjak i ide se na ponoćku i sa svi strana sela se pisma čuje, sve ide. Pivalo je se iz sveg grla, a rera i curska pisma se čula sa svih strana.⁵⁸

5. Božić

Božić je blagdan rođenja Isusova. Vjernici se na ovaj dan sjećaju kako se Isus rodio u skromnoj štalici, a pored njega su bili njegovi roditelja, Blažena Djevica Marija i sveti Josip. Betlehemska štalica kao i samo rođenje Isusa Krista simbol su poniznosti, skromnosti i jednostavnosti. Na Božić je karakterističan ručak i blagovanje nakon božićne mise. Narod smatra da oni koji nisu bili na polnoćki trebaju na misu na sam dan Božića, dok ima i vjernika koji pohode obje mise. Kako god, nakon božićne mise slijedio je ručak oko obiteljskog stola. Ovaj ručak po mnogočemu je bio poseban i značajan, a jedna od značajki jest motiv svijeće, odnosno božićnog svjetla. Svijeća se nalazila u sredini pšenice zasijane na blagdan svete Lucije. Glava kuće gasila bi svijeću nakon ručka, kruhom umočenim u vino.

O ovom običaju pisao je i Marko Dragić koji navodi kako bi se „svijeća palila kroz sve božićne dane za vrijeme ručka i večere. nakon paljenja svijeće starješina je molio za žive,

⁵⁸ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

mrtve, za rodnu godinu, plodnu kišu, itd. Po završetku objeda domaćin bi s velikom pomnjom gasio svijeće tako što bi komadić kruha umočio u vino i to bi držao iznad svijeće da kaplje vino na plamen svijeće.”⁵⁹ Vjerovalo se da će u idućoj godini umrijeti onaj na koga ode plamen svijeće nakon gašenja. Osim svijeće i pšenice, na stol su s stavljali sveta voda i križ. Dan Božića tradicionalno se provodio u obiteljskom okruženju te posjetima rodbini.

Dan nakon Božića slavi se blagdan svetog Stjepana prvomučenika. Tako se na misi tog dana posebice mogla čuti pjesma Narodi nam se gdje jedna strofa glasi: *Po njemu slijedi sveti Stjepan, prvi mučenik Gospoda Boga.* „Drugi dan Božića, odnosno Stipanje, Stjepanje, Štefanje (26. prosinca) je posvećen konjima jer je Sveti Stjepan zaštitnik konja.”⁶⁰ Ujutro bi se išlo na misu, a onda tijekom dana u selu gdje bi bili Stjepani i tome sličnog imena, gostilo se i častilo. Nakon blagdana svetog Stjepana, slijedio je blagdan svetog Ivana apostola koji se slavi 27. prosinca. Silvio Braica tvrdi kako bi se „na taj dan i kuća pomela, što se nije smjelo napraviti na sam Božić ili Stipanje.”⁶¹ U ovim danima od Badnjaka pa do Nove godine bilo je još nekoliko blagdana, a to su blagdan Nevine dječice i Mladenci uz spomenute svece Stjepana i Ivana apostola, a zatim slijedi Silvestrovo.

Na blagdane Nevine dječice i Mladenaca danas nema običaja u ovim krajevima, osim odlaska na svete mise. Što se tiče Silvestrova, u Hrvacama je do prije nekoliko godina bila služena misa zahvalnica na kojoj bi se zahvaljivalo Bogu za prošlu godinu te se molilo da iduća bude dobra i blagoslovljena. Nažalost, ovaj se običaj ukinuo dolaskom novog župnika. Tako i Marko Dragić tvrdi kako „Silvestrovo karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale. Zadnji dan u godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za nastupajuću godinu.”⁶² Na Novu godinu nisu zabilježeni posebni običaji osim jutarnjeg odlaska na svetu misu.

„Još jedan božićni datum vezan je uz pretkršćanske običaje - 6. siječnja, kada se u kršćanstvu slave Sveta tri Kralja, u starome Egiptu bio je rođendan boga sunca Aiona (rođen od djevice Kore).”⁶³ Blagdan Sveta Tri Kralja narodu je poznat kao Bogojavljenje, a mise na taj dan tradicionalno započinju pjesmom *Tri kralja jahahu*. Vjernici se sjećaju trenutka kada

⁵⁹ Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 471.

⁶⁰ Braica, Silvio, *Silvio Braica: Božićni običaji*, Ethnologica Dalmatica, vol. , br. 13, 2004, str. 8.

⁶¹ Isto, str. 8.

⁶² Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, vol. 50, br. 2, 2015, str. 310.

⁶³ Braica, Silvio, *Silvio Braica: Božićni običaji*, Ethnologica Dalmatica, vol. , br. 13, 2004, str. 6.

betlehemsku štalicu pohode tri kralja, Melkior, Baltazar i Gašpar donoseći djetetu Isusu tamjan, zlato i plemenitu mast. U Sinjskoj krajini do ovoga blagdana obično traju blagoslovi kuća i obilasci vjernika. Silvio Braica spominje kako su se tog dana vršila blagoslivljanja svetom vodom, a blagoslivljale bi se kuće, staje, sve ono što je narod htio blagosloviti.⁶⁴

Također, vezano za ovaj blagdan treba spomenuti kako se do Sveta Tri Kraja drži jelka u kući, a onda se iznosi vani. Iako, postoje mnogi koji danas to čine prije ovog blagdana što nije u skladu s tradicijom pa će se ovaj običaj kroz neko vrijeme vjerojatno izgubiti. Ovim blagdanom završilo bi se božićno vrijeme te bi se ušlo u novu godinu ili novo ljeto kako su stari znali reći. „Sveta tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana.”⁶⁵

6. Poklade

Poklade su vrijeme u godini koje svi rado čekaju jer u tim danima se pod maskama kriju stvarna lica i svatko može biti ono što poželi. Ovo vrijeme posebno je za djecu, ali i za odrasle koji poklade obilježavaju različitim običajima. U Sinjskoj krajini poklade se nazivaju maškare ili mačkare. Postoje običaji ophoda, odnosno hodanja od kuće do kuće, najčešće djeca i mladi su hodali, a skupljali bi što im domaćin kuće dadne. Mladi bi bili najsretniji kad bi dobili novac kao prilog pa se nerijetko znalo dogoditi da jajima izudaraju kuću koja im dadne malen prilog ili nešto što im nije bilo privlačno, poput suhog voća, bombona i sličnih sitnica.

Osim djece i mladih, na dan maškara zabavljaju se i odrasli. Okupe se, piju, jedu, goste se, često uz popratnu glazbu, a u jednom trenutku okupljanja dolazi i do paljenja takozvanog krnje. Krnjo je plašilo, strašilo koje bi ljudi izradili kako bi ga spalili za maškare jer je krnjo bio simbol zla i onog što treba uništiti kako u narednoj godini ne bi tog zla bilo. Najčešće je krnjo politička osoba ili neka pošast koja je tu godinu obilježila na negativan način. „U Imotskoj krajini prvi četvrtak pred poklade zvao se vlastovski, a drugi tusti četvrtak. U Pokladnu nedjelju dolazile su odive u rod, a svaka je kuća na taj dan morala imati ušćipaka.”⁶⁶ Danas na poklade najčešće se jedu krafne dok su se nekad jeli uštipci. U Sinju

⁶⁴ Usp. Isto, str. 9.

⁶⁵ Dragić, Marko, *Sveta Tri Kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, vol. 42, br. 1, 2007, str. 98.

⁶⁶ Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 157.

postoji običaj da gradonačelnik/ica predaju ključeve grada kao simbol da krnjo i karneval taj dan vladaju gradom. Tako se pjeva pjesma pri paljenju krnje: *Neka danas glazba svira, neka svatko danas masku ima. Neka njega vatra pali, kriv je za sve šta nan fali, odnili ga lipi đavli, prispio mu sudnji dan.*

Za poklade se išla kupit šuma, jer nije bilo dovoljno drva pa bi se kupila šuma, zvalo je se suvarci. E, suvarci. Skupit ćemo suvaraka da bi mater ispekla uštipaka. I na poklade su bili obavezni uštipci. Obavezni uštipci, i to od 'šeničnog brašna, beskvasni uštipci. Obični, posni uštipci, na poklade su bili. Al dica ne bi dobila uštipke ako nisu skupili suvaraka. Na poklade jer je bila neimaština, nije bilo ka danas. Ajde u šumu i skupi suvaraka i mater će ti ispeć uštipaka.⁶⁷

7. Korizma

Korizma je vrijeme pripreve za blagdan Uskrsa. Ovo vrijeme pripreve traje 40 dana, a započinje Čistom srijedom ili Pepelnicom. Na dan Pepelnice vjernici provode zapovjedni post i nemrs. Također, na taj dan se vjernici na misama posipaju pepelom kao spomen na čišćenje te se sjećaju rečenice iz Biblije „Čovječe, sjeti se da si prah i da ćeš se u prah pretvoriti” koju im svećenik izgovara prilikom stavljanja križa na čelo, a zatim pepela na glavu. Pepeo označava patnju, ljudske krhkosti i grijeh pa se zbog toga vjernici posipaju pepelom na svetoj misi koja je dio očuvane tradicije i danas. Korizma završava Velikim četvrtkom kojim započinju dani trodnevlja i najintezivnije pripreve za blagdan Uskrsa ili Vazama. U Crkvi i narodu je karakteristično to da tijekom korizme nema vjenčanja ni ikakvih većih slavlja. Upravo je to zbog toga što se tijekom korizme poziva na obraćenje, poniznost, milost, post, a ne na slavlja. Tijekom cijele korizme vjernici odlaze na križni put koji bi se održavao u crkvama ili van njih, moli se i pjeva između svih postaja Isusove muke.

7.1. Veliki tjedan

Veliki tjedan razdoblje je najintezivnijih priprema za Uskrs. Zapčinje Cvjetnicom, a završava Uskrsom ili Vazmom. Veliki tjedan još se naziva Tjednom muke (Gospodnje) i

⁶⁷ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

Svetim tjednom. Simbolika Velikog tjedna jest da se vjernici prisjećaju posljednjih dana života Isusa Krista sve do njegova uskrsnuća.

7.1.1. Cvjetnica

Cvjetnicom započinje Veliki tjedan prisjećanja muke Isusove. „Cvjetnica je u nedjelju prije Uskrsa. Na taj dan kršćani slave Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem.”⁶⁸ Mnoštvo ljudi Isusa je dočekalo mašući mu maslinovim grančicama dok je on prolazio gradom na magarcu. Zato je i danas ostao običaj da se na misu na Cvjetnicu donese cvijeće, odnosno maslinove grančice koje bi svećenik blagoslovio na svetoj misi. „Blagoslovljene masline služile su kao zaštita ljudi, životinja i cjelokupnoga životnoga prostora od zla i bolesti te osiguravale sretnu i plodnu godinu.”⁶⁹ Za Cvjetnicu je prisutan običaj umivanja vodom u cvijeću, najčešće u ljubičicama i ranim proljetnicama. Vjerovalo se kako umivanje u ovoj vodi donosi zdravlje i ljepotu onima koji su umivaju u njoj.

Na Cvitnicu nije bilo kupit cvića ka sada. Zelenilo je bilo i jelica. Jelica se nos'la, ali su se rad'le krune od papira u bojama. I sad ima kupit toga papira šta se rad'lo od njega. I ako je za dicu, jer je prije dosta dice um'ralo, nije bilo doktura ka danas i cjepiva, onda u selu bi bile ženske koje su to znale radit, i od drveta i na to su se cvitići od tog papira stavljali. I išlo bi se u crkvu to blagosivat i nije bio blagosov ka' sada samo kroz crkvu nego bi se diglo i dugo bi traja blagosov zelenila i toga. Išli bi svi na grobove, sa svakog se groba mol'tva čula. Mater bi pon'la u boci, ili mater ili ćaća, gazda ili gazdarica kuće, u boci svete vode i nos'lo bi se to zelenilo i 'ko je ima to napravljeno, nos'lo bi se na groblje i tu bi se blagosivalo i mol'lo Boga. Na svakoj grobnici, al' onda su bili najviše grobovi, pa bi se znali uključiti svi zajno u molitvu, jer ono, moli se grob do groba pa te pometa, svaćaš, e, i onda bi se mol'lo tu, mol'tva bi se tu odvijala i mol'lo bi se za pokojne, na Cvitnicu.⁷⁰

⁶⁸ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

⁶⁹ Isto, str. 161.

⁷⁰ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

7.1.2. Veliki četvrtak

Velikim četvrtkom započinje Veliko vazmeno trodnevlje. Iako Veliki tjedan započinje Cvjetnicom i svi su dani tog tjedna veliki dani, ali Veliko vazmeno trodnevlje je nadasve posebno. Na Veliki četvrtak sjeća se posljednje Isusove večere. Značajno je da se na ovaj dan jede zelje, a to vuče korijene iz one večeri kad je Marija pripremila zelje i čekala Isusa da dođe na večeru, ali nije došao je je bio predan vojsci.⁷¹ Kako u Bibliji piše, tog dana, Velikog četvrtka, Isus je posljednji put blagovao večeru sa svojim učenicima. Zato je na ovaj dan diljem crkava prisutan običaj pranja nogu. Svećenik pere noge sumještanima koji predstavljaju Isusove apostole. Tim se činom prisjeća na Isusovo pranje nogu svojim učenicima što je označavalo poniznost, međusobno ljubljenje i poštivanje, a pranjem nogu učenicima Isus je htio dati primjer kako trebamo jedni drugima činiti.

Na misi Velikog četvrtka pjevaju se prigodne pjesme koje govore o Isusovoj mucii, trpljenju, Judinoj izdaji i slično. Veliki četvrtak dan je ustanovljenja svete mise, a kroz posvećeno tijelo, odnosno hostije i krv, odnosno vino, vjernici osjećaje Isusovu prisutnost.

Slika 13. *Isus učenicima pere noge*

(izvor: <https://magnifikat.hr/isus-pere-noge-ucenicima/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Kod običaja vezano za Veliki tjedan ti je sve ostalo isto, s tim da je se više držalo do svega, pogotovo do Velikog petka. Al' kod četvrtka se mol'la jedna ko mala molitvica, išla ti je vako:

⁷¹ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 164.

*Dušo grišna, budi u viri kripna,
kad budeš putovala dugin putima,
tisnim klancima,
stisnit će te Duh nečisti,
duh nemili, pitat će te:
„Dušo, jesi l' moja ili Božja?“
„Nisan tvoja već Božja,
Ja san Bogu rekla doć na blagdanak,
na Vel'ki Četvrtak Sto križića,
sto Isusića, sto Amena sto se puta prikrsti.”⁷²*

7.1.3. Veliki petak

Veliki petak drugi je dan Velikog vazmenog trodnevlja. Na ovaj dan nema svete mise, nego se održavaju obredi Velikog petka. „Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt.”⁷³ Ovo je dan kada posvuda prevladava sumoran i tmuran ugođaj kako bi se vjernici što više približili biblijskim događajima ovoga dana i Isusovoj mucu. U narodu je običaj da se posebice na današnji dan ne sluša gazba, nitko ne pjeva, ne slavi, ne izlazi na derneke ni na fešte bilo kakvog karaktera. Također, nije se ni u polju radilo ni oko kuće, a mnogo je bilo onih koji su i postili samo o kruhu i vodi kao znak pokore, a ujedno pripreve za veliki dan Uskrsa. Što se tiče obreda Velikog petka, pjeva se Muka gospodnja te se ljubi križ. Svećenik postupno otkriva križ na kojem visi Isus tako što najprije otkrije jednu ranu, pa drugu i tako redom dok se ne otkrije cijelo raspelo koje potom vjernici ljube. U prvom dijelu obreda se razmatraju čitanja, zatim u drugom dijelu obreda se ljubi križ dok se u posljednjem dijelu obreda Velikog petka dijeli sveta pričest. Pri ljubljenju križa vjernici pokleknu, poljube križ te ostave milodar ili takozvanu lemuzinu koja je prilog

⁷² Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

⁷³ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 167.

za crkvu ili za posebne nakane ako postoje u župnoj zajednici. Za vrijeme ljubljenja križa pjeva se pjesma *Puče moj*.

Slika 14. *Ljubljenje križa na Veliki petak*

(izvor: <https://www.vjeraidjela.com/veliki-petak/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

7.1.4. Velika subota

Velika subota dan je Isusove muke. Velika se subota u narodu naziva bijela, odnosno bila subota. Ovog dana nema mise sve do večernjeg bdijenja. To je upravo zbog toga što je taj dan muka Gospodnja i vladaju sabranost i tišina, ne čuju se ni crkvena zvona sve do trenutka u večernjem bdijenju kada se začuje Slava Bogu na *visini*. Vazmeno bdijenje započinje u 20 sati uvečer u Hrvacama, dok u okolnim mjestima se može razlikovati za sat ili dva. Na svetoj misi koja se održava na Veliku subotu vjernici promatraju Isusov grob te se moli i posti. Na ovaj način se razmatra Isusova muka i smrt te se vjeruje i očekuje uskrsnuće. Najčešći motivi koje se može vidjeti na ovaj dan su slike raspela, raspetog Isusa Krista, Isusova groba ili slika njegove majke Marije koja je uglavnom naslikana pod križem i u bolima zbog mučenja svoga sina.

Slika 15. *Isusa stavljaju u grob*

(izvor: <https://kamenjar.com/velika-subota-uskrсно-bdijenje/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Na ovaj dan vjernici uvečer slave svetu misu tijekom koje se odvija i blagoslov hrane. Za ovaj blagoslov se pripremaju kuhana jaja koja se ukrašavaju i bojaju po želji, a uz kuhana jaja na blagoslov se donosi sirnica, kapula, već što tko želi i ponese. No, jaja su bila obvezna jer su upravo jaja simbol rađanja, novog početka, ali i odbacivanja prošlog, lošeg što simbolizira pucanje ljuske i rađanje na novo izlaskom pileta. Jaja se najčešće bojaju u kapuli, ali postoje razne tehnike i načini ukrašavanja pisanica. Što se svete mise tiče, na ovaj dan pri samom početku mise, svećenik s ministrantima izlazi van crkve i pali veliki krijes.

Nova zapaljena uskrсна svijeća znak je novog početka, nade, označava Isusa koji je uskrsnuo i koji spašava svakog od nas. Na ovom svijetlu se pali svijeća koju kasnije svećenik pronosi crkvom i vjernici pale svoje svijeće. Naposljetku, od ove vatre i plamena pali se velika svijeća u crkvi, takozvana uskrсна svijeća. „Vatra je magijski izvor moći. U kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom.”⁷⁴ Pri nošenju svijetla do oltara, svećenik triput zaziva *Svjetlo Kristovo!* na što narod odgovara *Bogu hvala!*

⁷⁴ Isto, str. 172.

Slika 16. *Blagoslov hrane*

(izvor: <https://www.radio-jaska.hr/kako-blagosloviti-jelo-ovog-uskrsa/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

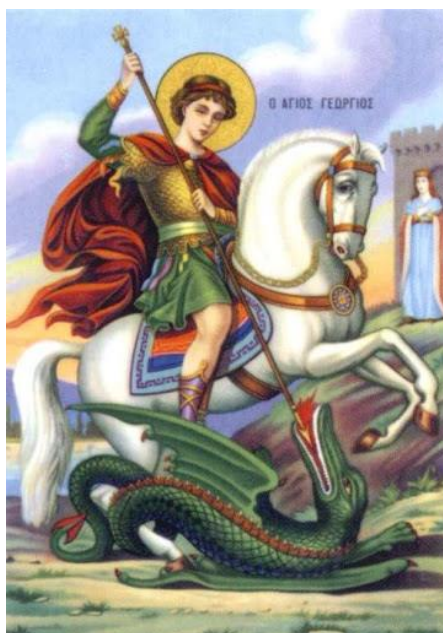
8. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan, a slavi se jer je na taj dan Isus uskrsnuo i otkupio grijeh naroda. Zbog toga se Isus naziva Spasiteljem ili Otkupiteljem. Na dan Uskrsa vjernici su oko obiteljskih stolova, u zajedništvu slave uskrsnuće Isusa Krista. Blaguje se hrana blagoslovljena na vazmenom bdijenju te se smatra da će ta hrana donijeti blagoslov na cijelu iduću godinu i na sve one koji ju budu blagovali. Isusovo uskrsnuće simbolika je prijelaza iz smrti u život te vjernicima ostavlja nadu u vječni život, u život poslije smrti.

Za Uskrs su popularni običaji igranja djece s ukrašenim jajima. Budući da se cijeli dan Uskrsa provodi u kući, oko obiteljskog stola, djeca se na ovaj dan najradije igraju i zabavljaju aktivnostima koje uključuju ukrašene pisanice pa tako postoje tuckanja pisanicama, traženja skrivenih pisanica po kući ili u travi. Najčešća je igra tuckanja jajima u kojoj svatko uzme svoje jaje i izabere protivnika. Zatim se jajima protivnici tuckaju vrhovima jajeta. Igru pobjeđuje ona osoba čije jaje ostane čitavo nakon tuckanja.

9. Sveti Jure

O svetom Juri postoje razne priče i legende, no tko je bio sveti Jure? „Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. Njegov kult iznimno je raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Uz svetoga Juru vežu se muslimanski ophodi, običaji i vjerovanja, i proricanja, primjerice, u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Romi posebno slave Đurđevdan. Dragocjeni podatci o blagdanu Svetoga Jure u 19. stoljeću nalaze se u djelima: Narodni slavonski običaji (1846.) Luke Ilića Oriovčanina, Slike života slavanskog naroda iz prirode s dodatkom slavonske pučke sigre (1858.) Mijata Stojanovića, Poljica narodni život i običaji (1903.– 1906.) Franje Ivaniševića.”⁷⁵ Sveti je Jure bio mučenik. Najprije su ga zavezali za kolo na kojem su bili čavli pa su ga pri svakom pokretu ranjavali u tijelo. Svetac nije pokazivao mučeničko lice već je junački podnosio bol. Međutim, najčudnija stvar u cijeloj priči o svetom Juri jest to što su ga nakon mučenja našli sa zacijeljenim ranama.⁷⁶ Zbog ovog čudesnog ozdravljenja ljudi su u svetom Juri prepoznali osobnost koja ih je preobraćala i jačala u njihovoj vjeri te je naposljetku proglašen svecem.

Slika 17. *Sveti Jure ubija zmaja*

(izvor: http://www.svantun-rijeka.hr/hr/23_travnja__sveti_jure_mucenik/723/6, datum pristupa: 11.8.2020.)

⁷⁵ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269.

⁷⁶ Isto, str. 271.

O blagdanu i slavlju svetog Jure koji se obilježava 23. travnja ne zna se mnogo niti je pisano mnogo o toj temi u literaturi. No, u Hrvacama je za blagdan svetog Jure vezan blagoslov polja. Ovaj blagoslov obavlja svećenik sa župnom zajednicom na brdu Krinj koje se nalazi gotovo u samom središtu polja. Tako se vjeruje da upravo s tog brežuljka treba blagoslivljati polja koja se nalaze okolo njega kako bi godina bila rodna. Tako se već godinama, tradicionalno svake godine održava misa i blagoslov polja na brdu Krinj. Vrijedno je spomenuti legendu vezanu za svetog Juru i Miloševo jezero o kojem se već govorilo, a legenda u narodu postoji stoljećima. U narodu se vjeruje da je zmaj izranjao iz jezera i tražio najljepšu djevojku, sve dok ga sveti Jure nije ubio kopljem. Priča se da je na mjestu jezera bio Širin-grad, koji je jezero potopilo. „Versificirana legenda o svetom Juri koji je kopljem probio zmaja i tako spasio Širin grad, pridodana je Kačićevu *Razgovoru ugodnomu*.”⁷⁷ Jedno od kazivanja o ovoj legendi glasi ovako:

Meni je moj did priča kako postoji više verzija te legende u narodu, ali u Hrvacama se uvijek pričala vak'a priča. Zmaj je svaki dan izranja iz jezera i uvijek bi mu se dala jedna djevojka. Normalno da su cure živile u straju. I tako se događalo sve dok sveti Jure nije probio zmaja. A ono mjesto Smradovo se zove tako jer je tamo bačen dio zmaja, mislin da je bijo rep, ali to je izazvalo smrad i prema tome je prozvano Smradovo. Postoji još jedna priča koja kaže kako je jednog dana doša red na kraljevu ćer da je uzme zmaj. Kralj je nakitijo malu i odvejo je kraj jezera. Ona je plakala, muku mučila, znala je šta je čeka. I dok je ona tamo stajala naiša je sveti Jure. Pita je djevojku zašto plače, a onda mu je ona rekla za zmaja. Sveti Jure je reka kralju da će mu spasit ćer od zmaja ako će prihvatit njegovu katoličku vjeru. I tako su se dogovorili. Tako sveti Jure probode zmaja, naletijo je na zmaja na konju s kopljem u rukama i ubode zmaja za vrat. Zaveza je zmaja konopon i odveo ga prid kraljeve dvore. Zato je kralj i njegovi prišli na kršćanstvo, a Jure je otada slavljén ko junak.⁷⁸ Vezano za legendu o svetome Juri i zmaju ima neka priča o Bezdanu ako znadeš. Doli se išlo umivat rano. Bezdan, s Krinja kad doli kreneš. Pa se zove Bezdan, u biti odozda iz podzemne špilje izbija slana voda. Tu je virovanje da pomaže očima. Tu bi se ujutro prije sunca, na uranku, išlo umivat 'ko pati od bolesti očiju. Jer se uvijek govorilo da je sveti Jure tu skočijo s konja. To moš otić, to ti je posve lipo vidit.⁷⁹

⁷⁷ Isto, str. 274.

⁷⁸ Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

⁷⁹ Isto.

10. Sveti Marko

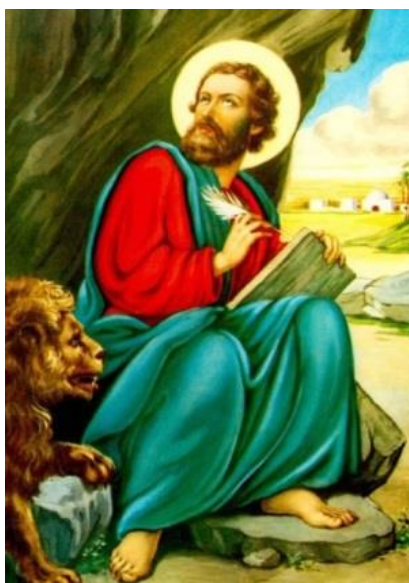
Ime Marko vrlo je često ime, a mnoštvo dječaka dobilo je to ime upravo po svetom Marku. Također, mnogo je crkava posvećeno upravo svetom Marku koji je i zaštitnik brojnih župa. Od obližnjih mjesta vrijedno je spomenuti dvije crkve posvećene svetom Marku, a to je crkva u Splitu koja se nalazi u Neslanovcu te crkva svetog Marka u mjestu Crivac, nedaleko od Muća. Mnogi znaju da se na blagdan svetog Marka u pojedinim mjestima obavlja blagoslov polja, no koliko znamo o životu svetog Marka ili o kakvim drugim običajima vezanim za ovog sveca?

O životu svetog Marka, Dragić navodi kako je „rođenjem je dobio ime Ivan, a kasnije se prozvao Marko. Kršteni kum bio mu je sv. Petar apostol te je Marko s njim otišao u Rim gdje je bio Petrov tajnik i tumač grčkoga jezika. Ondje je zapisivao propovijedi sv. Petra koji je pregledao zapisane propovijedi i uvjerio se da su istinite te je zapovjedio da ih treba čitati u Rimu. Tako je nastalo evanđelje za koje bibličari smatraju da je napisano prvo od svih kanonskih evanđelja. Markovo evanđelje posebno ističe Kristovo čovječstvo.”⁸⁰ Dakle, sveti Marko bio je jedan od četiri evanđelista, a njegov znak je lak koji označava snagu, jakost, hrabrost. Međutim, kako je Marko postao mučenik i svetac? „Prema legendi Jakova Voraginskoga, sv. Marko je na putovanju poderao cipelu te je otišao postolaru kojemu je za sebe rekao da je sluga Isusa Krista. Postolar je iskazao veliku želju vidjeti Isusa. Tada je sv. Marko počeo propovijedati vjeru u Isusa Krista i mnoge je obratio na kršćanstvo.”⁸¹ Što se tiče mučeništva, sveti Marko se na brojnim slikama prikazuje u tamnici. To je zbog toga što su ga nakon služenja jedne mise svezali i odveli u pritvor, u tamnicu. Ujutro su mu svezali konop oko vrata, izvukli ga van te je tako preminuo. Njegovo tijelo su htjeli spaliti, ali je počela grmljavina pa je njegovo tijelo ostavljeno, a pokopali su ga kršćani koji su našli njegovo tijelo.⁸² Pokopan je 25. travnja pa se na taj dan slavi sveti Marko.

⁸⁰ Marko Dragić, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 261.

⁸¹ Isto, str. 262.

⁸² Isto, str. 262.

Slika 18. Sveti Marko

(izvor: <https://put-istina-zivot.com/svetac-dana-sveti-marko/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Blagosov polja ti je vezan za blagdan svetoga Marka. Prije se to rad'lo za svetoga Juru, al' danas oni to spoje jer su Jure i Marko blizu pa oni spoje u isti dan i na svetoga Marka bude sve. Onda ide blagosov polja, onda je iša drugčije. Blagosov polja je išla procesija i stajalo se na par mista. Sad je na Krinju blagosov jer je on (fratar) sve spojio i Krinj je u sredini polja. A prije je blagosov polja iša da je najprije bilo ispid crkve pa sad doli di je mrtvačnica pa tamo di je rečemo mi Bazen, di je drugi kraj groblja, tamo, i onda tamo kod bivši', stari' Guberčevi' kuća, ispid Joška, i onda tamo spram Mijalića kuće, i išlo se put crkve, sve ukrug. Tu je se blagosivalo i na sve čet'ri strane se blagosivalo.⁸³

11. Duhovi

Blagdan Duhova slavi se pedeset dana nakon Uskrsa, a njime se završavaju uskršnji blagdani. Na blagdan Duhova Isusovi su učenici, odnosno apostoli bili zajedno kada se s neba zaorio šum. Bilo je to kao da se kuća u kojoj su apostoli bili napunila nekakvim silnim vjetrom. Međutim, na svakoga od apostola sišao je po jedan jezik. Tako su se njegovi učenici napunili Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima. Na taj dan u Jeruzalemu se našlo

⁸³ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

mnoštvo različitih naroda. Bili su zbunjeni kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Jedan od apostola, Petar, ustade i reče kako se ispunilo obećanje proroka Joela koji je rekao: "Izlit ću duha svojega na svako tijelo".⁸⁴

12. Spasovo

Spasovo se još naziva i Uzašašće, ali je u narodu poznatije kao Spasovo. „Uzašašće je blagdan koji se slavi četrdeset dana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom, a obilježava Kristov uzlazak u nebo.”⁸⁵ Mnogi ovaj blagdan nazivaju drugim Uskrsom, a nekad prije se slavio zajedno s blagdanom Duhova. Zbog čega se Uzašašće još naziva i Spasovo? Ovdje treba promatrati korijen riječ, a to je riječ spas. Tako je naziv Spasovo potekao od činjenice da je Isus svojim uzašašćem na nebo spasio ljude i otkupio njihove grijehе. Kod starijih osoba se može čuti i naziv Spasovdan. O običajima koji su se odvijali na ovaj dan nema mnogo zapisa ni priča, a danas je uobičajena sveta misa na Spasovo, dok za druge običaje nije više zapisano.

Na Spasovo su se rad'li vanka oltari, stolovi kit'li i oltari. To ti mogu kazat. To ti je na čet'ri mista, oni mi oko crkve, svaka kuća je imala zaduženje i znala je di njegov ide. Iznijo bi se stolić, ukrasijo bi se predivni stolnjak, koji imaš najlipši u kući, izvezeni i sa strane cviče i najlipšu sliku ikone. Može bit slika Majke Božije, može bit Isus, bilo šta, stav'la bi se i tako bi fratar na čet'ri mista tako. 'Vamo smo mi imali svoj, Mijalići svoj, tamo strina Bošnjakuša i fratrov je bijo doli di je mrtvačnica. I sviće bi se upalile dvi sa strane i tu bi se vršili blagosovi i tako je išlo, na Božiji dan. Mene moja seka nedavno pitala Bošnjakova: Moja seke na Božiji dan idu li još 'nako? Gori (u Satriću) još se kite, gori se nosi cviče. Tako je prije bilo, a sad je drugčije. Moj Bože, kako bi se mi trud'li oko tih vanjskih oltara. Dakle, rad'li su se improvizirani oltari, ukrašeni cvičen, i ikonon sveton. Dica nose ministranti stolić mali, pomični, na čet'ri mista se spušta. Mi smo to zvali Božiji dan. A bilo cviče je bilo obavezno.⁸⁶

⁸⁴ Usp. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 176.

⁸⁵ Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 305.

⁸⁶ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

13. Tijelovo

U svom članku Dragić objašnjava kako je „Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći katolički blagdan.”⁸⁷ Brojni su nazivi u narodu za ovaj blagdan, a kazivačica u ovom radu ga naziva Božjim danom. Dragić u svom članku spominje neke od naziva poput Tilovo, Brašančevo, Brošančevo, Brešančevo, Božji dan, Božji don, Božji blagdan, Korosante (Korosande).⁸⁸ Ovim blagdanom slavi se ustanova svete mise ili euharistije, a znajući da je sveta euharistija ustanovljena na Veliki četvrtak, Tijelovo se uvijek slavi četvrtkom.

Tijelovo je bilo sićan se kako bi dica bacala ružine latice najčešće, ili bilo koje cviče, a dica bi došla obučena u bilo, većinon su to bile curice. 'Ko je ima od pričesti veštice, a 'ko nije onda nešto da je bile boje samo, pa bi se dica skupila i bacala te latice cviča puten kojim bi fratar proša noseći Presveti oltarski sakramenat. To bi bilo posve lipo za vidit, mala dičica, posebno curice u bilim vešticama. To se održalo još i danas u nas vamo (u Hrvacama).⁸⁹

14. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski ili kako ga narod skraćeno zove svetim Antom zasigurno je jedan od najdražih i najčešćih svetaca, kako djeci tako i odraslima. Gotovo da ne postoji vjernik koji ne zna za svetoga Antu i da mu se nikad nije pomolio ni utjeca za kakvu svoju potrebu. Tko je bio sveti Ante? „Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu od bogatih roditelja Martina i Marije Taveira. U 20. godini života stupio je u red sv. Augustina.”⁹⁰ Ovaj svetac je popularan u narodu i zbog toga što je višestruki zaštitnik te pomaže u brojnim životnim (ne)prilikama. Još za njegova života događala su se čudesa. Danas u čast svetom Anti postoje post, molitve, pjesme, zavjeti, slavlja, pobožnosti i slično. Posljednjih godina iznimno je štovana pobožnost 13 utoraka svetom Anti. Koliko je ovaj svetac bio velika osoba još za svog života govori i činjenica da su „vijest o svečevoj smrti

⁸⁷ Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 54 (1), Split, 2019., str. 60.

⁸⁸ Usp. Isto, str. 60.

⁸⁹ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

⁹⁰ Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 37.

odmah su pronijela padovanska djeca uzvicima: Umro je svetac!, a prema predaji, na dan njegove smrti crkvena zvona u Lisabonu sama su od sebe zazvonila.”⁹¹ Danas se na blagdan svetog Ante održavaju blagoslovi djece, a posebice je lijep blagoslov djece u Sinju gdje se okupi mnoštvo djece s ljiljanima na popodnevnoj svetoj misi i na taj se način obilježi dan ovog višestrukog zaštitnika i zaštitnika djece. Prije su na ovaj dan bili organizirani brojni derneći i slavlja kako svjedoči i jedna od kazivačica. Na slikama se sveti Ante prikazuje s ljiljanom i djetetom u rukama.⁹² Što se ljiljana tiče, on je vezan i za još neke svece poput svetog Josipa, svete Klare, svetog Dominika.⁹³

Slika 19. Sveti Antun Padovanski

(izvor: <https://mandino-selo.com/wp/sveti-ante-padovanski-zastitnik-siromasnih-i-potlacenih/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

*Je, na svetog Antu je blagosov dice uvik bijo, al je prije bijo i dernek na taj dan. To ti je prvi dernek, i za Božić je zna bit dernek, iza ručka, tu je bila šetnja i pisma i sve. Bijo bi na Duljaninovon mostu. Više se cura s Duljaninova mosta udalo i umaklo nego cilu godinu. Moj Jozo pokojnu Miru umaka tamo. Tu su se, moja Antonela, pa nije bilo vakog prometa već se nasri' mosta održava dernek. A za svetog Antu, to ti je prvi litnji dernek, kad se skida oni dugi rukav, onda se svila iznosi, šta ti je. Iza derneka bi bila pisma i kolo. Igralo se nijemo kolo, poskočica. U popodnevnim satima je uvik bijo blagosov dice.*⁹⁴

⁹¹ Isto, str. 39.

⁹² Usp. Badurina, Anđelko (pr.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990, str. 120.

⁹³ Usp. Isto, str. 388.

⁹⁴ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

15. Sveti Ivan Krstitelj

„U hrvatskoj tradicijskoj baštini, kao i u tradicijskoj baštini drugih naroda u Europi i svijetu, uz blagdan sv. Ivana Krstitelja vezuju se razni običaji, ophodi, divinacije, vjerovanja, hodočašća, procesije, svete mise, pučka veselja, sajmovi, ivanjske pjesme, molitve.”⁹⁵ Danas su u Sinjskoj i Imotskoj krajini sačuvani običaji preskakanja vatre te razne molitve, procesije, svete mise i hodočašća.

Slika 20. *Sveti Ivan Krstitelj*

(izvor: <https://duhos.com/kapelanova-duhovna-rijec/2018/slobodi-hrabrosti-poslanju-iv-135-42/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Iz Biblije je poznato kako je Ivan sin Zaharije i Elizabete, rođakinje Djevice Marije, a dijete su dobili u podmakloj dobi. Sveti Ivan poznat je po svom oskudnom životu u pustinji koji je proveo hraneći se skakavcima i slično. Mnogo je propovijedao, a posebice o dolasku Mesije. O svetom Ivanu poznata je priča kako je „na proslavi Herodova rođendana plesala je Herodijadina kći iz prvoga braka. Zadivila je Heroda i on joj je obećao ispuniti želju. Nakon plesa Herodijadina kći pitala je majku za savjet što će zatražiti od Heroda, a ona joj je rekla da traži glavu Ivana Krstitelja na pladnju.”⁹⁶ Tako joj je Herod ispunio želju i pogubio Ivana Krstitelja. Najpoznatiji običaj vezan za blagdan svetog Ivana jest paljenje svitnjaka preko kojih bi mladost preskakala.

⁹⁵ Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 276.

⁹⁶ Isto, str. 279.

Večer uoči svetoga Ivana pale se svitnjaci pa bi se oni priskakali. Obično za te svitnjake, on pada točno kad se prve trave počmu kositi i onda se čist'la pojta, sjenici bi se čist'li. Stara slama i sijeno bi obično za to poslužili. Sveti Ivan označava kosidbu. Uvik je bilo zanimljivo to priskakanje vatre. Uvik se pričalo 'ko je kako priskočio, 'ko je najbolje priskaka i tako. Smatralo se da je dobro priskakat vatru jer te onda cilu godinu ne bi kosti bol'le, ka' jer si uvatijo toplinu tog svitnjaka. Bilo i' je šta bi završili u vatri pa bi bili opečeni i svakakvi, a bilo je svega.⁹⁷

Slika 21. *Svitnjak*

(izvor: <http://klajo-blog.com/sveti-ivan-svitnjak-2/>, datum pristupa: 11.8.2020.)

16. Sveti Jakov i Ana

Sveti Jakov i Ana roditelji su Blažene Djevice Marije. O njima se jako malo zna i može pročitati. U Bibliji nema mnogo o njima, a njihovo ime prvi put se spominje u Protoevanđelju Sv. Jakova. Tako se može pročitati kako je sveti Joakim bio bogat, ali pobožan, velikodušan i mudar čovjek. Joakimu su predbacivali i rugali se jer ne može imati djece s Anom što ga je jako vrijeđalo. Odlučio je četrdeset dana povući se u pustinju kako bi postio i molio za potomka. No, i Ana je molila za potomstvo. Tad joj je došao Božji anđeo i objavio da će s Joakimom (Jakovom) dobiti dijete. Joakim se vratio kući i zahvaljivao bogu za darovano čedo. Tako je Ana rodila kćerku i nazvala je Marija.

⁹⁷ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

Slika 22. Sveti Joakim i Ana

(izvor: <http://www.hrhb.info/showthread.php?t=3058>, datum pristupa: 11.8.2020.)

17. Velika Gospa

Blagdan Velike Gospe posebice se štuje u Sinju i Sinjskoj krajini. Velika Gospa slavi se 15. kolovoza, dan prije blagdana svetoga Roka. Vjernici okolnih naselja, ali i onih udaljenijih dolaze pješice hodočasteći Gospi Sinjskoj prinoseći svoje zahvale i moleći za osobne nakane. Devet dana uoči ovoga blagdana u Sinju se održavaju mise devetnice. Svakog dana u svetišće Gospe Sinjske pristizhe mnoštvo vjernika i hodočasnika iz brojnih mjesta, posebice iz susjedne Bosne i Hercegovine gdje se Gospa na poseban način slavi. S vjericima iz Bosne i Hercegovina Sinjane najviše i povezuje Gospa, točnije Gospina slika koju su franjevci donijeli iz Rame u Sinj. „Vjeruje se da je sliku Gospe od Milosti u crkvu na Šćitu u Rami donio sv. Jakov Markijski tridesetih godina 15. stoljeća. Za vrijeme turske okupacije crkva, samostan i fratri na Šćitu stradali su 1557., 1653., 1662., 1667., a 15. listopada 1682. godine crkvu su zapalili pravoslavci s Vukovskoga i Ravnoga kod Kupresa. Međutim, čudotvorna je slika Gospe od Milosti svaki put ostajala neoštećena.”⁹⁸ Danas se slika nalazi u samostanu Čudotvorne Gospe Sinjske u Sinju. Za vrijeme devetnice, a posebice na Žežen, dan uoči Velike Gospe u crkvi se u Sinju služe svete mise i daje se mogućnost ispovijedi svima koji pohode svetišće. Običaj je da narod Sinjske krajine i svi oni koji štuju Gospu poste dan uoči blagdana, na Žežen kako se u Sinjskoj krajini kaže.

*Dan uoči Gospe zove se Žeženj, Žežen, kako 'ko kaže. To je dan kad već dolaze sa strane vjernici, većinom iz Bosne, priko Kamešnice. Za Žeženj se puni Sinj.*⁹⁹

⁹⁸ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 153.

⁹⁹ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

Razlog štovanja Gospe Sinjske u Sinjskoj krajini nije potrebno pitati, jer se zna – Gospa je obranila Sinj davne 1715. godine kad su ga Turci napali. To zna svako dijete još od malih nogu i Sinjani štuju i poštivaju Gospin čin i pomoć u nevolji. Mnoštvo je pjesama koje opjevavaju taj čudesan čin podno Sinja, a mnogo je simbolike i u bogoslužjima, građevinama, blagdanima i slično. Primjerice, Sinjani su digli Gospin kip na najvišem brežuljku u gradu. S ovoga brežuljka pucaju i mačkule kada se održava Sinjska alka koja je, također, spomen na turski napad i čudesnu obranu Sinja. Osim toga, posljednjih nekoliko godina u Sinju se održava manifestacija povodom ove čudesne obrane, a zove se Opsada Sinja. Radi se o predstavi u kojoj se upriliče događanja iz borbi protiv Turaka, a sve se održi na sinjskoj Pijaci kako bi što više naroda moglo vidjeti ove prizore. Na taj način Sinjani čuvaju tradiciju i oživljavaju uspomene na čudesne dane obrane Sinja.

Slika 23. *Slika Čudotvorne Gospe Sinjske*

(izvor: <https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske>, datum pristupa: 11.8.2020.)

Na slici Gospe Sinjske mogu se uočiti zlato i drugi nakit koji je isprepleten oko njezina lika. To je narod koji je hodočastio ostavljao Gospi Sinjskoj moleći za zdravlje i druge nakane pa bi kao zahvalu ostavljali krunice, ogrlice, privjeske koji su bili vrijedni. Nakon nekog vremena sve to što je nađeno, utkano je u sliku Gospe Sinjske pa onda danas izgleda urešeno i bogato.

18. Svi sveti, Dušni dan

Blagdan Svih svetih posebno se slavi u župi Hrvace gdje su Svi sveti zaštitnici župe. Na taj dan se sjeća svih preminulih i pokojnih te je običaj da se ne sluša glasno glazba, televizija i slično. „Blagdan Svih svetih (1. studenoga) slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa Bonifacije IV. (608.-615.) rimski Panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko godine 610.).”¹⁰⁰ Ovaj blagdan nije sam za sebe već je usko povezan s Dušnim danom koji se slavi dan nakon, odnosno 2. studenoga. Ova dva dana posvećena su mislima na naše pokojne, molitvama za njihove duše te sjećanju na uspomene s njima. Ova dva dana obiteljski su dani kada se obitelj druži, odlazi zajednički na groblja, nosi se cvijeće, moli se na grobovima najmilijih mrtvih. Pale se male svijeće koje se nazivaju dušice. Svijeća ima veliki značaj i simboliku, ne samo za Badnjak, Svijećnicu, Tijelovo i slične blagdane već i na ove dane sjećanja na pokojnike. Ovdje se može govoriti o takozvanom kultu pokojnika i o značaju svijeće u tom kontekstu. Naime, vjeruje se da svijeća štiti od zlih duhova i općenito od zla. Tako su se dušice palile za spas duša svih vjernih mrtvih. Kazivačica svjedoči kako su nekad bile mise zornice za ove blagdane, dok danas mise zornice su prisutne samo tijekom adventskog razdoblja.

*Prije je na Dušni dan počimala misa zornica, u čet'ri sata ujutro. I sve do osan sati bi se govor'le tihe mise i odrišenja za mrtve. Onda bi se išlo na groblje davat odrišenje. Na Svi svete ti je znalo bit 'vol'ko slane prije. A sad ideš u kratkon rukavu za Svi svete.*¹⁰¹

Slika 24. Dušni dan

(izvor: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/svi-sveti-i-dusni-dan-u-slikama-20101101>, datum pristupa: 18.8.2020.)

¹⁰⁰ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 484.

¹⁰¹ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

19. Nekadašnji život

U ovom dijelu rada prikazat će se običaji vezani za svakodnevni život, za navike i druženja mladosti, o običajima za rođenje djeteta, za vjenčanje i slično. Na taj će se način oživjeti pojedini običaji, iako neki običaji, nažalost, ostaju u prošlosti jer se danas ne provode niti prakticiraju. Ipak, svako vrijeme ima svoja obilježja i novosti pa za starim vremenima ne treba žaliti već iz njih izvlačiti samo ono dobro i pozitivno kako bi se na tim stvarima gradile nove i suvremenije navike i običaji. Kako god, stare običaje i tradiciju treba poštivati iako oni više nisu prisutni u našem društvu te o njima treba razgovarati kako ne bi potpuno pali u zaborav.

19.1. Hrvatačka mladost

Hrvatačka mladost sastajala se i zabavljala kod crkve u vrijeme vjerskih blagdana. Igrala su se kola, gledali se momci i cure. Mladići su djevojkama darivali grotulje oraha. Kad bi se spustila noć, išli su na silo. Pjevala se rera. Danas se mladost drugačije zabavlja. Također, svako mjesto ima i svoja tradicionalna jela. U Hrvacama to su uštipci, pršut, kruh ispod peke i arambaši. U nastavku rada će se više reći o pojedinim običajima i načinima druženja mladosti.

19.2. Zaručnički i svadbeni običaji

Mladi prije nisu išli na Pijecu. U moje vrime, ono, ja jesan, al znan ispid mene generacije su se gledale u crkvi, na misama bi se zamirali i na dernecin. Dobacili bi jedno drugom koju rič i dogovorili bi se za silenje. I onda bi mladić skupio svoje društvo, njizi po dva, tri, čet'ri i išli bi kod cure silit. Sviđa mu se cura i iša bi kod nje na silo. Tada se zvalo silo. I u kuću kad bi ušli pozdravili bi sa hvaljen Isus i Marija. Onda ćaća od cure bi pozva sidite momci oko ognjišta. Bilo je ognjište, sili bi, a oni koji je odredijo silit s curon, toji traži vode. Cura doda vodu i nastavi priko vrata, a on uzme vodu, napije se i ode za njon. I sad ako je se imala odvojena prostorija, soba u kuću u kojoj će sidit i pričat i njizi dvoj se upoznavat, bilo je dobro, a ako ne, onda vanka, u bilo koje doba godine. Ako je zima, zamrznu se, molu Boga da imaju digdi. I nije se dugo odalo nego jako brzo su se cure i momci upoznavali i ženili jer su većinon se poznavali kako su bili iz istog mista, većinon. I onda bi ti sljedile zaruke.

Te zaruke su bile dogovorene, znalo je se. I mlada je imala zadatak darivat sve koji joj dođu na zaruke. I dođe ćaća njegov, braća, ujac, dolazili bi, ka' uža rodbina. I nije mladoženja dava prsten nego njegov ćaća bi stavijo prsten na sri' stola, došli bi, pozvali unutra kako triba, upoznali se ako se nisu znali, sili bi, ponuđeni bili pićen, šta u ono vrime imalo se, i onda bi ponud'lo se večeron i svime šta ide uz to. Onda bi ćaća njegov reka, ako nema ćaće onda najstariji brat ili ujac, da nećemo blagovat, mi smo došli prosit, ako isprosimo onda ćemo se častit. Onda bi prsten iša na sri' stola, i mlada bi se prikrst'la, uzela prsten i stav'la na ruku. I onda bi, do ujitra, obično su se zaruke slav'le suboton, a ujitra kad svit ide na prvu misu, u osan uri je bila prva misa, tada ih moraju vidit okićene i pivaju. Odu iz kuće pivajuć. Svaki bi prosac dobijo šugoman, bičve i košulju. I okitili bi se i pivali, eto to je, to su bile zaruke. I onda bi bile pripreme za vinčanje.¹⁰²

Mladi su se prije upoznavali po bunarima, oko crkava, na silima i dernecima, nije to ko danas odaj tamo odaj vamo pa ne bude ništa od njizi. Meni je još moja baba pričala kako su oni imali gonjanja. To je bio običaj kad bi momci gonili ovce na ispašu, tamo bi se onda neke divojke pravile ko da biže, a momci ih naganjali. To gonjanje je znalo završavat svakako jer su neki muški znali bit nasilni, al u pravilu gonjanje nije smilo završavat nasilno, nit je smilo bit išta osim tog vatanja, tojest gonjanja. A znaš kako se znalo je li nešto ozbiljno ili nije? U kuću ženskima bi dolazili momci. I ako bi oni dolazili na silo, i ako bi se vidilo da bi mogli imat danas-sutra brak, za njih bi se reklo da side. Baš ka' i danas gledalo se i imovinsko stanje, nisu ni momci tili svašta, a ni cure majke mi. Momci su gledali da je cura jedinica, a ako nije bila jedinica onda su gledali da ima šta manje braće. Najdraže su in bile dotarice, tako su se zvale ove šta nisu imale braće. I bilo je važno i ko će prvi iz kuće s jedne i s druge strane. Gledalo se da se prvo uda najstarija ćer ili najstariji sin, pa tako po redu svi.¹⁰³

Ovo šta vi danas zovete zaruke, mi smo zvali prstenovanje. Moj kum kad je iša zaručit svoju, nije nosija samo prsten već i cipele. Tako je to bilo onda, danas se puno svega zagubilo, a i vi izmišljate neke ludosti nove pa se pogubilo staro dobro. Ćaća mladoženje je zna ić u kuću buduće neviste i rekli bi da ide na jabuku, jer je tada

¹⁰² Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

¹⁰³ Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Anđa Bralić, djev. Bralić, rođ. 1948.

nosija sa sobom jabuku, ka' znak ugovora, saveza nekog, tog njihovog budućeg braka. A kad bi njizi dvoje odredili vinčat se, onda bi se otišlo župniku da on napovidi, a to je značilo da mora obavijestiti mještane tog sela za vinčanje njizi dvoje.¹⁰⁴

Zaboravila san ti reć o grotuljama, a to je jako važno za naš kraj. Grotuljon su momci na derneku curu darivali ako bi ona prihvatila i time pokaza da je njegova odabranica i da je pristala da dođe u prošnju. Grotulja je nanizani orasi na špagu, a većinom su ih radile Lučanjanke, a prodavale su po dernecima. Danas se kupuje na svetog Mihovila u Trilju, ka ukras za kuću, a prije su značile u prošenjima.¹⁰⁵

Svati se okupljaju u nedilju ujutra. Nediljon je bilo vinčanje. Kasnije je, u novo doba, došlo suboton, kad su nastale sale. Ovo drugo je sve kod kuće slavilo. Ako su neka doba na guvnu se postave stolovi, ako nisu onda u podrumu ili u onome di imaš. Onda se ide po mladu. Na vratin je se isprosi ka i sad, istu tvar, kupovina mlade, prodaje je brat, izlaze cure i to kad i danas, to sve znaš. A mlada bi klekla prid ćaću i tražila blagosov. I onda bi je ćaća blagosovio, dava blagosov. Nikad nije cura iz kuće ošla bez blagosova nit je mladić doveo curu bez blagosova, dok ćaća nije ujutra blagosovio. Matere pripreme svetu vodu i blagosove. I onda bi ona išla oblačiti se, kad bi blagosov dobla. Oblačila se isto u narodnu nošnju koja se razlikovala od ove druge jer je ona ov'de (na glavi, otraga) imala komad vela. Narodna nošnja, curska. A on isto tako kumparan i to, sve, u narodnoj nošnji su se vinčavali, a kasnije su došla odijela. Bez blagosova ni jedno ni drugo nisu stupali u brak. A dok ti ćaća nije da blagosov, ne ideš na vinčanje. Ujutra, prije neg šta se oblači, pošto je se išlo rano, kako se išlo s karovin i svin, onda je se išlo u cure pa kad bi se isprosila, tu bi se silo, gostilo, jilo, pilo. Uvik se pitalo pričikaju li svate. Jer bilo ih je šta nisu pričikali svate, samo uzmu mladu i iđu na vinčanje. 'Ko je bio moćniji, taj bi pričika svate. I onda bi se u cure tu stalo po jedno uru, dvi vrimenta, išlo na vinčanje i sa vinčanja išlo u momka, i onda bi se tu nastavilo pirovat. A kolo se igralo ispri kuće, mlada je morala pokazat da nije ševasta. To je bilo zezanje na račun toga, samo da se zeza. I onda bi svi svati kolo igrali, nijemo kolo, poskočicu, cili bi svati igrali i rera bi se pivala i curske pisme i oni šta su je dopratili i oni šta su svati od mladoženje, iti svati koji su je dopratili i ostavili tu, i nastavili u njezinoga ćaće pirovat, a ovi bi vamo

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

pirovali. Bilo ih je šta su pirovali po tri dana i iz dana u dan se kolo igralo i pivalo ijilo i pilo. Oni tamo Njaškin sedan dana su oni pirovali. Sedan dana, kasnije se na noža gonali, ajme meni.¹⁰⁶

Nakon šta bi obavili sve šta treba, prije samog vinčavanja divojka je išla nosit svoju dotu u buduću kuću, u kuću svog momka, budućeg čovika. Taj običaj nošenja robe takozvana dota zadržan je i danas. Dota se razlikovala od divojke do divojke, sve je ovisilo o imovnim mogućnostima njezinih matere i ćaće. Po robu bi dolazili s karom, diver (mladoženjin brat) te stric ili netko drugi od bližnje rodbine (uvik muškarci). Lancuni, klašnje, sukanci, tapeti, ormari, kain, štipaljke, sapuni, daska za prat robu, sve, sve se nosilo. Susjedi bi došli gledat, kol'ko robe nosi. Uvik se brojilo, kol'ko klašanja, kol'ko lancuna. Pa ako imaš stariju udatu sestru, onda ti dade svoje robe, jer je bio bitan broj.¹⁰⁷

Kaže ovaj, momci očemo ić na silo? Kome? Tojoj i tojoj. I onda oni pivaju uvečer kroza selo. Ti sidiš u kući, i tvoji roditelji, a ovi kuckaju na vrata. Ako kažeš slobodno, unda oni uđu u kuću, ako mučiš odu ća. Kad uđu, posidaju, momak koji misli s curom, zadnji sidne. Prvi šta je doša pita vodu, ti ako nećeš ne daš vode. Ako oćeš, digneš se, uliješ u bukaru i dadeš tom prvom, i unda oni piju, a taj momak najzadnji pije i pruži meni bukaru. I onda se on digne, i ako ja oću, odem za njim, i onda mi vanka pričamo. To bi se reklo, doša curi na silo. Tako je običaj bijo. Ti njemu kažeš ja neću ruganje, ja se neću rugat s tebon, nemoj ni ti s menon, ako nismo za ozbiljnu vezu, onda tebi svaka čast i eto. Ako je ozbiljno ako 'š se ti udat za nj, onda on drugi put dolazi sam.¹⁰⁸

Nije ka danas, staviš sve u auto nego je sve išlo na karovin. Sve je išlo na karovin, i sve je išlo ne sakriveno nego da se vidi. Selo bi se skupilo i gledalo kol'ko je mlada don'la dote. Dota su ti bile klašnje, 'ko bi ima deku super, a jorgan to je već bilo boga'stvo, razumiš. Već u moje vrime su nastale perjanice i onda bi se brojilo kolko je čega donila. Gledalo je se kakvu je posteljinu i kakve je klašnje svekrvi i svekru odredila, koji su kušini za nje, kušine isto. I to je se sve gledalo i brojilo kolko je

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Anđa Bralić, djev. Bralić, rođ. 1948.

¹⁰⁸ Isto.

donila, svi bi izašli i četvrtkon je išla roba, popodne. Četvrtkon i tu robu sunce nije smilo zač, roba je morala uć i mobilje u kuću. Mobilje je se zvalo ormare i to. Sve je to išlo na karovin. Onda je bilo čvrsto pa se ne bi rasklimalo. Onda bi se slavilo od četvrtka do ponediljka ujutra. Kad je išla četvrtkon curska dota kazalo bi se da uđu škrinje jer u to doba nije bilo ormara već drveni sanduci s poklopcem koji su znali bit i izrezbareni i s bravicon i kljucon. U nje se moglo stavljat bjenkariju, tako se zvalo zbirno veš i lancuni, košulje šivene s vezenim rukavima koje su se nosile na krožet. Koliko je udavača bogata, znalo se po tome od kojeg je drveta škrinja bila napravljena, a najbogatije su imale 'rastovu, a najjeftinije jelove. Moja mater sirota imala jelove. Šta se dana pira tiče, najviše su se vinčavale nediljon. Suboton je bilo malo vinčanja. Iza velke mise su bila vinčanja. I na karovin. I ako bi mlada bila blizu crkve išlo bi se pješke, ono, ako bi bila bar dva kilometra od crkve, išlo se pješke, svi u narodnin nošnjama. To se pivalo, pripivavalo, došlo bi i do svađe kad bi se pripivalo, a sve kroz pismu. Al se reče, u pismi ko komu pripiva. I to je to. I onda mlada ujutra išla, prvo jutro kad bi se digla po vodu, da je selo vidi, da je se rano digla i da je vodu donila. Nije bilo samački' bunara, nego najbliži seoski bunar koji je bio. Magere, vučije, i po vodu. Vučije su ti bile drvene posude koje su imale sa strane ovako, i od gori isto tako probušeno i tu bi se čepine stavljale, i tu bi se ulila voda pa bi se tu tovarilo na magere, prvo jutro. Ujutro svako jutro donese tu vodu i onda je uvijek ulije u lavor i tu se pere, umiva svak. Ili ih poliva ili ulije da se odatle oni umivaju.¹⁰⁹

Kad djevojka ne bi bila zadovoljna onim što bi nalazila u kući i selu momka za kojeg se udala, svoje razočaranje prenosila bi u razne pošalice, pjesmice i slično.

*Mili Bože, kukavo li je ovde,
ne čuje se kad zazvoni podne.*

Međutim, postoje i različite šale i na račun mlade, mladoženje i tako dalje.

*U matere joj nestalo ovaca,
pa nije mogla sastavit madraca.*

¹⁰⁹ Isto.

Na svadbama se najviše pošalica i pjesama pridavalo nevjesti i svekrvi:

*Svekrvice, ljuto grožđe moje,
omililo mi dite tvoje.
Svekrvice slabo ti ne želim,
zdrava legla, mrtva se protegla.*

19.3. Običaji vezani za rođenje djeteta

Kad je žena bila trudna, nije bila pošteđena od poslova oko zemlje i u poljoprivredi, a kad bi došla tren da rodi, pomagale bi joj svekrva ili babica, kako di i kako kome. Mi ti nismo rađale ka šta je to sve danas, najmanja muka je danas roditi. Mi smo onda rađale u svakakvin uvjetima, ona u staji rodi, ona usrid kuće, ona na ledini, kako kad je bilo. Ali najčešće su žene rađale kraj ognjišća u kući. Onda kad bi to sve prošlo, nakon par dana kad bi mlada divojka došla sebi, njojzi su u posjete dolazili gosti da vide tobože dite, a dolazilo se da se vidi je li zdravo, na koga liči, samo da se ima o čeme propovidat po selu i okolo. Taj posjet se zva babine, i bilo je normalno da se u goste donese kakav dar ili znak pažnje, danas su to neke slastice ili za dite štagod, a onda se donosilo ili u mesu ili u nekim drugim stvarima šta se danas ne radi tako.¹¹⁰

Dica su se najviše rađala u kući. Selo koje je imalo babicu bilo je bogato selo. U nas je bila babica tamo di je sad Lovrića kuća. Ono su ti bile dvi stare kuće i on je to srušijo i to napravio. A žene su se kod kuće porađale i jedna drugu su porađale. U nas u selu je bila pokojna baba Radanuša, pokojne Slavke svekrva. Ona je sve njizi porađala, ona je bila poznata. I dica su se povijala u povoje. Sa vri do dna. Ja san moju dicu povijala u povoje, po dva i po' metra povoja. E, dica su se povijala, je, je. Kad bi se dite nosilo krstit, nakon 40 dana bi majku fratar sa vanjskih vrata uvodijo u crkvu. Sviću bi ona svoju donila i zapalijo bi i on bi uvodijo da majka bude spremna nazad vratit se u zajednicu posli toga. Na vrata dođe fratar, i fra Petar je mene, al' sad se to ukinilo. Al' samačke majku uvede, onda je samačke, i sviću joj na velikon oltaru zapali i njezinu u ruci i nosi sviću on, blagosovi je i s blagosovon je uvede u crkvu. Iza toga majka donese dite na krštenje. Krštenje ti je uvik isto. Slavilo je se za dičije krštenje i kol'ko je god 'ko moga, kol'ko je bijo moguć i kol'ko je bijo bogat.

¹¹⁰ Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Anđa Bralić, djev. Bralić, rođ. 1948.

Uvik je bilo pravče i kiseli kupus, danas je janje, onda je bilo drugačije, šta 'ko ima.¹¹¹

Osim tradicijskih običaja, Dicmo čuva još neke aspekte koji su očuvali i ojačavali ovo naselje godinama. Dicmo je zaista prepuno starih, dobrih običaja koji se i danas njeguju. Ne u tolikoj mjeri koliko bismo željeli, ali običaji su još tu, još žive. Jer kako kažu: ***Bolje da nestane sela, nego običaja.***

20. Ganga i rera

U blizini Imotskog polja nalazi se grad Imotski koji se razvio ispod srednjovjekovne tvrđave o čemu je pisao car Konstantin Porfirogenet. Osim Imotskog postoji još nekoliko važnijih naselja koja su se smjestila uza sam rub polja: Proložac koji se nalazi na sjeverozapadnom rubu te Zmijavci i Runovići koji se nalaze na jugoistočnom rubu. Imotski kraj karakteriziraju bogata kultura i tradicija. Ovo mjesto pominje se i u poznatoj narodnoj baladi Hasanaginici. Također, Imotski kraj njeguje gangu – tradicionalno pjevanje nastalo početkom prošlog stoljeća. Radi se o pjevanju koje se izvodi tako da solist pjeva određene stihove dok ga ostali prate imitirajući zvuk gusala.

Di si, Mate, naučijo gangu?

U Imacki idući na vagu.¹¹²

Značaj i važnost gange prepoznalo je i Ministarstvo kulture koje je 2009. godine gangu imenovalo zaštićenom kulturnom baštinom Republike Hrvatske. Osim što se njeguje u Imotskom, ganga je prisutna i u susjednoj Bosni i Hercegovini. U Hrvacama i okolici Sinja nije bila ganga već sično gangi, a zvalo se sinjska rera. Naziva se još i ojkavica. Rera se još naziva grlenim pjevanjem upravo zbog toga što se pjeva punim glasom, iz grla.

U nas nije bila ganga, u nas ti je rera. Pivala se po dernecima najviše rera i curske pisme. U reri se moglo pivat sve, nekad iz zezanja jedni drugima pa bi se nadmetali, a nekad su svi isto pivali.¹¹³

¹¹¹ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

¹¹² Zapisala sam 2016. godine. Kazala mi je Vitalija Križan, djev. Križan, rođ. 1950.

¹¹³ Zapisala sam 2020. godine. Kazala mi je Marija Alebić, djev. Guberac, rođ. 1956.

Ojkanje, ganga i rera kao posebni načini izvođenja pjesmi očuvale su razne udruge, skupine, grupe lokalnih ljudi koji pišu tekstove i održavaju tradiciju ovog pjevanja poučavajući novije generacije ovom pjevanju. Ojkanje, gange i rere predstavljene su na brojnim festivalima, kako u Hrvatskoj tako i van granica Hrvatske. Iznimno je važno da se tradicija njeguje i čuva kako bi i buduće generacije znale što su ganga, rera i ojkavica te kako bi bilo ponekih druženja na kojima bi se one i zapjevale.

21. Poslovice

Poslovice su najčešće kratke izjave ili rečenice koje nam daju pouku primjenjivu za svakodnevni život. Znanost koja proučava poslovice naziva se paremiologija. U nastavku će se prikazati najčešće i najpopularnije poslovice u Hrvacama koje donosi kazivačica Marija Alebić¹¹⁴.

- ❖ U radiše svega biše, u štediše još i više.
- ❖ Zaludu mliko u krave kada nema uprave.
- ❖ Svaki cigo svoga konja hvali.
- ❖ Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba.
- ❖ Ja u kupe, ti u špade.
- ❖ Ni prsti na ruci nisu jednaki.
- ❖ Dođe vrag po svoje.
- ❖ Trbuhom za kruhom.
- ❖ Nije kuća tisna di čeljad nije bisna.
- ❖ Dogovor kuću gradi.
- ❖ Di ima dima ima i vatre.
- ❖ Neka svoga i u gori vuka.
- ❖ Bolje se zavaljivati od umora, nego od gladi.
- ❖ Ko malo sije, malo će i žeti.
- ❖ Ne more jedna guzica na dvi stolice.
- ❖ Voli je ki mater ludu ćer.
- ❖ Ko piva zlo ne misli.
- ❖ Ako je priša umrit, nije zakopati.

¹¹⁴ Isto.

- ❖ Svako čudo za tri dana, a sramota za vika.
- ❖ Goveda se vežu za rogove, a ljudi za jezik.
- ❖ Komu je sv. Petar kum, lako mu je u raj unići.
- ❖ Ako laže koza, ne laže rog.
- ❖ Bez sunca nema ogrijanja.
- ❖ Čista srida čisti criva, nema mrsa do Uskrsa.
- ❖ Ko radi, ne boji se gladi.
- ❖ Bolje manje, a slađe.
- ❖ U maloj boci otrov stoji.
- ❖ Bolje znat neg imat.
- ❖ Nema kruva bez motike.
- ❖ Il' ćeš bit dobar il' ćeš bit modar.
- ❖ U lažu su kratke noge.
- ❖ Ko s dicon liga, popišan se diže.
- ❖ Đava nit ore nit kopa.
- ❖ Kako došlo, tako ošlo.
- ❖ Ni u džep, ni iz džepa.
- ❖ Kad je đava odnio tele, nek nosi i kravu.
- ❖ Kakav ćaća, taki sin.
- ❖ Od zla oca i još gore matere.

Rječnik

B

Babica = primalja

Balota = kugla

Baulić = drveni kovčeg

Belaj = zlo, nesreća

Bičve = čarape

Bijo = bio

Bisan = bijesna

Bjenkarija = bijela roba

Blago = stoka

Blagosovljen = blagoslovljen

Bož' = Bože

Bukara = posuda za piće

C

Criva = crijeva

Č

Čeljad = ljudi

Čujo = čuo

Ć

Ćaća = otac

Ćer = kćer

Ćerce = kćeri

Ćipan = Stipan (od milja)

D

Di = gdje

Dičica = dječica

Did = djed

Divojka = djevojka

Dite = dijete
Diver = mladoženjin brat, djever
Dočin = čim
Dočikat = čekati
Dodijalo = dosadilo
Doktur = doktor
Doli = dolje
Doša = došao
Dota = miraz
Dotarica = djevojka jedinica u roditelja
Dotrat = dovesti

G

Guvno = gumno, mjesto okupljanja

I

Iđe = ide
Iko = itko
Imacki = Imotski
Iman = imam
Izila = pojela

J

Ji = ih

K

Ka' = kao
Kar = zaprežna kola
Katančić = mali lokot
Kain = veća posuda u kojoj se prala odjeća, noge i slično
Kese = vrećice
Klašnjje = vrsta pokrivača
Kol'ko = koliko
Konopon = konopom

Kripna = krepna

Kruv = kruh

Kukavo = jadno, žalosno

Kumpir = krumpir

Kušin = jastuk

L

Ledina = njiva

Ligat = lijegati

M

Magere = magarac

Mater = majka

Mislin = mislim

Misto = mjesto

Mlađarija = mladost

Mliko = mlijeko

Mobilje = ormari

More = može

Moš = možeš

Mučati = šutjeti

N

Nakaradno = ružno

Nami = nama

Naiša = naišao

Nako = onako

Nasri = nasred

Naučijo = naučio

Nečin = nečim

Nedilja = nedjelja

Neimaština = siromaštvo

Nevista = nevjesta

Ne smi = ne smije

Ne znaden = ne znam

NJ

Njijova = njihova

Njimon = njima

Njizi = njih

Njojzi = njoj

O

Odaj = hodaj

Odrišenje = odrješenje

Otkupljiva = daruje

Ovaka = ovakva

Ognjišće = ognjište

P

Pisma = pjesma

Plašilo = strašilo

Pojide = pojede

Pojta = staja

Poviše = iznad

Prid = pred

Pripovidijo = ispričao

Pripovist = pripovijest, priča

Probojo = probo

Promina = zamjena

Prstenovanje = zaruke

R

Rasiplje = rasipa

S

San = sam

Sasvin = sasvim

Sićat se = sjećati se
Silo = sijelo, druženje
S menom = samnom
Smijo = smio
S tebon = s tobom
Straj = strah
Sukanci = vrsta pokrivača
Suvarci = grane
Svaćaš = shvaćaš
Svitnjak = svijetnjak

Š

Šćeto = nekvalitetno
Šenično = pšenično
Ševasta = šepava
Škropiti = polijevati vodom, blagoslivljati
Šnjimen = s njim
Špag = konop
Šta = što
Šugoman = ručnik

T

Taka = takva
Tio = htio
Tisna = tijesna
Toji = taj
Tojoj = toj

U

Učestvovali = sudjelovali
Ujcon = ujcom
Ujitra = ujutro
Unda(n) = onda
Uranak = rano ustajanje

Usporavi = uspravi

Uštupak = pecivo slično frituli

Uvik = uvijek

V

Vako = ovako

Vamo = ovamo

Vele = puno

Veštice = haljinice

Vinčanje = vjenčanje

Vira = vjera

Virovanje = vjerovanje

Vitar = vjetar

Vol'ko = ovoliko

Vri = vrh

Vučije = drvene posude

Z

Zabreca = zazvoni

Zajno = zajedno

Zaludu = uzalud

Zanje = zadnje

Završaje = završava

Zeman = vrijeme

Znadeš = znaš

Ž

Žežen(j) = dan uoči blagdana Velike Gospe

Živine = životinje

22. Zaključak

U ovom radu prikazana je kulturna baština koja je svjedočanstvo o mentalitetu Hrvaca, Imotskog i Dicma, o načinu razmišljanja i života stanovnika Cetinskog kraja koji su vidljivi i u njihovim običajima koje njeguju. Da je u ovom kraju očuvana kulturna baština dokazuju i brojni zapisi poslovice, stihova rere, ojkalica, gange, postojanje legendi i priča koje se prenose s koljena na koljeno. Tradicija i običaji su se promijenili od vremena naših pradjedova do danas, ali značajka je da svaka generacija donosi nešto drugačije, ali na temeljima stare tradicije i kulture. Baš zbog toga smo posebni i različiti od drugih, ne samo stanovnike Cetinske krajine, nego hrvatski narod općenito. Također, potrebno je njegovati i zaštititi sva prirodna bogatstva koja imamo u Sinjskoj i Imotskoj krajini, ali i diljem Lijepe Naše, jer svaki lokalitet nosi svoju priču od samog naziva preko postanka do onih legendi vezanih za taj lokalitet. Danas se premalo pozornosti daje proučavanju i značaju usmene književnosti, no ona je iznimno važna za svaki narod koji želi poznavati svoju prošlost i njegovati tradiciju. Svi derneci, pjesme, sila, stihovi, sve je to dio našeg kulturnog bogatstva koje treba njegovati i prenositi budućim naraštajima kako bi jedinstvenost i posebnost našeg naroda ostala sačuvana. Iz priča kazivača vidljivo je kako se živjelo, koliko je život bio drugačiji, ali i s kolikom ljubavlju se očuvaju uspomene i priče iz starijih vremena.

Kao što se u ovom radu može pročitati, Sinjska i Imotska krajina bogate su različitim tradicijskim bogatstvima, a na poseban način pričama koje su naši pradjedovi sebično čuvali u našem narodu ne dajući da na njih padne zaborav. Međutim, danas te priče izbljeđuju, a mi moramo biti oni koji će ih ponovno oživjeti i širiti na buduća pokoljenja. Narod koji ne zna svoju prošlost ne zaslužuje ni budućnost. Hrvatski narod Božji je narod prije svega, a s vjerom u Boga i nadom u bolje sutra, imajući ovakva prirodna i tradicijska bogatstva, ne da možemo opstati već izuzetno dobro i uspješno kročiti dalje. Doista, svetinje i bogatstva koja narod ima ne smiju biti predani zaboravu ni gubljenju. Završila bih ovaj rad stihovima Miroslava Škore koji pjeva:

*„Ej, djeco mila, vite grane moje
Upamtite što vam govorim!
Ej, 'ko ne ljubi i ne čuva svoje
Božjeg lica neće vidjeti.”*

Literatura

1. Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 1998.
2. Badurina, Anđelko, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
3. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriježskoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014. str. 375.-385.
4. Borković, Velimir, *Cetina – između Svilaje i Kamešnice*. Ogranak Matice Hrvatske u Sinju i Pokret prijatelja prirode „Lijepa Naša“ – Ogranak Sinj: Sinj, 1995.
5. Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, SHK, MH, Zagreb, 1997.
6. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
7. Buljac, fra Mirko, *Hrvace - Župa Svih svetih*, Zbornik «Kačić», Split-Hrvace 2004.
8. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235.-252.
9. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 275-329.
10. Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.
11. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37. – 66.
12. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
13. Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281.
14. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
15. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., 155-183.

16. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
17. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014. 269-313.
18. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014. 399-435.
19. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 155-188.
20. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013. 417.- 426.
21. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-264.
22. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010. 467-488.
23. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009. 305.-328.
24. Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
25. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. 67-91.
26. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008. 414-440.
27. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
28. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 42 (1), Split, 2007. 96-117.
29. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2005.
30. Dragošević, Ivana; Pupačić, Sandra, *Živjeti Cetinu*, Omiš, 1992.

31. Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
32. Ivanković, Ante, *Prezimana općine Dicmo*, Split [i. e. Dicmo]: Općina Dicmo, 2007.
33. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
34. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
35. Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
36. Pupačić, Josip, *Kiše pjevaju na jablanima, Cetina (zapisano na kamenu)*, Lykos, Zagreb, 1955.
37. *Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, Zbornik Cetinske krajine 4, Sinj, 1989.
38. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU, 1971.
39. Širić, Josipa, *Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posuškoga kraja*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 2015. 387-398.
40. Tomašević, fra Luka, *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.

Internetski izvori

1. <https://www.youtube.com/watch?v=pjjC5Eq9Rcw>
2. <https://blog.dnevnik.hr/potravljeselo/2008/08/1625270202/legenda-koja-jos-zivi-obracun-s-karakondulom-prica.2.html>

Popis kazivača

Marija Alebić, djev. Guberac, rođena 1956.

Mira Alebić, djev. Ćurković, rođena 1954.

Tonka Ivanko, djev. Cvitanović, rođena 1948.

Anđa Bralić, djev. Bralić, rođena 1948.

Vitalija Križan, djev. Križan, rođena 1950.

Sažetak

HRVATSKA TRADICIJSKA KULTURA S POSEBNIM OBZIROM NA SINJSKU I IMOTSKU KRAJINU

Ovaj rad govori o kulturnoj baštini, tradiciji i običajima koji su karakteristični za Sinjsku i Imotsku krajinu. Rad obuhvaća legende, priče, predaje, razne običaje, ali i sve one prirodne ljepote i bogatstva koja krije ova krajina. Rad prikazuje i proslave svetaca te običaje vezane za slavlja pojedinih od njih, a sve je obrađeno kronološki. Tako se u radu može pročitati o Adventu, Korizmu, vremenu kroz godinu, postu i hodočašćima, mjesnim i župnim proslavama, demonološkim i etiološkim predajama prisutnim u ovim krajevima i slično. Uz pomoć kazivača zapisani su običaji kojih danas više nema ili su prisutni u manjoj mjeri. Također, osvrnut ćemo se detaljnije na slavlja svetaca poput Antuna Padovanskog, Nikole, Lucije, Ivana, Jure i Marka, ali i na blagdane drugih manje spominjanih svetaca poput svetih Barbare, Jakova i Ane. U ovom radu prikazan je i značaj blagdana Božića, Uskrsa, Tijelova, Spasova, Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije, a posebice blagdana Velike Gospe koja se na poseban način štuje i slavi u viteškom gradu Sinju.

Ključne riječi: kulturna baština, Sinjska krajina, Imotska krajina, legende, predaje

Abstract

CROATIAN TRADITIONAL HERITAGE RELATED SPECIFICALLY TO THE REGIONS OF SINJ AND IMOTSKI

This work is about cultural heritage, tradition and customs which are characteristic of regions of Sinj and Imotski. The work includes legends, stories, traditions, various customs, but also all the natural beauty and richness that hides this region. The work also presents the celebrations of saints and customs related to the celebrations of some of them and everything is written chronologically. In the paper one can read about Advent, Lent, the time of year, fasting and pilgrimages, local and parish celebrations, demonological and etiological traditions present in these areas and similar facts. With the help of narrators were recorded some customs which are no longer there today or they are less present. We will also review specifically at the celebrations of saints such as Anthony of Padua, Nicholas, Lucia, John, George and Mark, but also at the feasts of other lesser-mentioned saints such as Saints Barbara, James and Anna. This paper also shows the significance of the feasts of Christmas, Easter, Corpus Christi, Ascension Day, the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary, and especially the feast of the Assumption of the Madonna, which is especially celebrated in the knights' city of Sinj.

Key words: *cultural heritage, Sinjska krajina Region, Imotska krajina Region, legends, stories*

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Antonela Matas, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistre edukacije hrvatskog i talijanskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18. rujna 2020.

Antonela Matas

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: *Antonela Matas*

Naslov rada: *Hrvatska tradicijska kultura*

Znanstveno područje: *Hrvatski jezik i književnost* *s posebnim obzirom na širjaku i Imotsku krajinu*

Znanstveno polje: *Humanističke znanosti*

Vrsta rada: *Diplomski rad*

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *prof. dr. sc. Marko Dragić*

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *prof. dr. sc. Marko Dragić,*
prof. dr. sc. Boris Škvorc, dr. sc. Nikola Juman

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: *Split, 18. rujna 2020.*

Potpis studenta/studentice: *Antonela Matas*